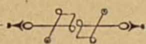
ROMÂNII
DIN REGATUL UNGAR
ȘI
POLITICA MAGHIARA

DE

IOAN SLAVICI

BUCURESCI
LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL
16, Strada Doamneĭ, 16
1892

ROMÂNII DIN REGATUL UNGAR

ȘI

POLITICA MAGHIARA

PUNCT DE PLECARE

Cestiunea Românilor din regatul ungar a ajuns, în sfîrșit, în rîndul causelor europene.

Lunĭ de ḍile de a rîndul ea a fost discutată cu multă interesare, ca nicĭ odată maĭ nainte, nu numaĭ în cercurile politice române și în cele maghiare, ci pretutindenea, unde oameniĭ se interesează de stările interne ale monarhieĭ habsburgice. Intr'un timp foarte scurt s'a produs în cercurĭ foarte largĭ simțimêntul, că trebue să se pună cât maĭ curênd capĕt încordăriĭ ce există la hotarele orientale ale acesteĭ monarchiĭ. Miĭ și miĭ de oamenĭ, care maĭ nainte nu băgaŭ în seamă pe Româniĭ din regatul ungar, mulțĭ oamenĭ de stat și mulțĭ diplomațĭ, care nu puneaŭ și pe aceștĭ Românĭ în combinațiunile lor politice, astăḍĭ stăruie pentru resolvarea prin bună învoială a conflictuluĭ dintre Românĭ și Maghiarĭ.

Căcĭ Europa nu maĭ e aḍĭ o adunătură de fel de fel de popoare, nicĭ un conglomerat de țĕrĭ, care n'aŭ între ele legăturĭ bine stabilite, ci o societate organisată în virtutea comunitățiĭ de interese. In acest organism, ca în toate organismele sănĕtoase, se leapădă, se nimicesce orĭ se atrofiază tot ceea ce e de prisos orĭ poate chiar jignitor și se păstrează și fortifică numaĭ ceea ce e folositor.

Gloria generațiunilor aḍĭ în viață ale poporuluĭ român este, că s'aŭ lăsat să fie conduse de oamenĭ pĕtrunșĭ de acest adevĕr.

Deși cuprinșĭ dar de avêntul tinerețeĭ, noĭ în tot timpul re-

nașterii noastre naționale ne-am păstrat bunul cumpĕt. Cea maĭ de căpetenie din preocupările noastre a fost, ca în lupta noastră pentru desvoltare să ne stăpânim noĭ înși-ne și să nu jignim pe ceĭ ce nu ne jignesc pe noĭ, să nu creăm greŭtățĭ, să răbdăm și să așteptăm plinĭ de încredere în viitor.

Nu însă toțĭ am avut și avem această linie de purtare.

Sunt mulțĭ între noĭ oamenii, care nu cunosc în deajuns pe poporul român și ast-fel n'aŭ putut să-șĭ dea seamă despre trăinicia și despre marile luĭ destoinicii. Aceștia, neavênd încredere în Românĭ, vĕd pericolele maĭ amenințătoare decum ele în adevĕr sunt. Pentru dênșiĭ marile virtuțĭ ale Românuluĭ, firea liniștită, bunul cumpĕt, îndelunga răbdare, sunt apatie, tîmpire, slugărnicie moștenită din timpurile de grea încercare. Ne putêndu-se dar bizuí pe Românĭ, eĭ orĭ îșĭ perd nădejdea, renunță și trăiesc numaĭ pentru dênșiĭ, orĭ îșĭ perd bunul cumpĕt și fac fel de fel de opintirĭ, ca să-ĭ sguduie pe Românĭ, să-ĭ scóță din «letargie», să-ĭ înflăcăreze.

Numaĭ privind lucrurile din acest punct de vedere putem să ajungem a înțelege sbuciumările Românilor din regatul ungar.

Massele marĭ ale poporuluĭ, deși cuprinse de o adîncă nemulțumire, sunt liniștite, cumpĕtate și îndelung răbdătoare.

Căcĭ e lung de tot timpul de când ele trăiesc în luptă necurmată cu fel de fel de alte neamurĭ și în lupta aceasta aŭ perdut odată tot afară de firea lor românească. A sosit în cele din urmă și timpul, ca să revindice ceea ce aŭ perdut, și de vre-o sută de anĭ Românii merg pas cu pas înainte, se sporesc, adună bogății, se luminează.

Mergem înainte, ne desvoltăm, ne pregătim pentru o grea și frumoasă menire: acesta e simțimêntul vieții noastre naționale. Faptele petrecute l'aŭ produs în noĭ și faptele, care se petrec, îl fac din ḑi în ḑi maĭ covêrșitor. Românul neaoș, care vede faptele acestea și nu raționează asupra lor, are simțimêntul acesta fără să-șĭ maĭ dea seamă despre el, ca ce-va care de sine se înțelege.

Orĭ și cât de nemulțumit dar, Românul rîḑe, când ĭĭ spuĭ, că vorba e ca el să fie despuiat de firea luĭ românească și să devie Maghiar. Acesta e un pericol, pe care el nu-l vede, o ame-

ninţare, pe care el n'o înţelege, un lucru, care după simţimêntul luĭ e peste putinţă.

Om cu casa plină de copiĭ şi cu hambarul gol, el are cu totul alte grijĭ, şi nu odată mi-s'a întêmplat, ca, vorbind despre pericolul maghiarisăriĭ cu ţêraniĭ noştri, să primesc rĕspunsul: *Aş! vorba e că nu prea avem ce să mâncăm nicĭ noĭ, nicĭ Unguriĭ!*

Ceea ce-l doare pe Român, e că prea marĭ sunt sarcinile, pe care le poartă, că baniĭ munciţĭ de dênsul sunt cheltuiţĭ pentru lucrurĭ, din care el nu trage nicĭ un folos, că atât dregătoriĭ, cât şi judecătoriĭ îl întîmpină cu dispreţ şi îl nedreptăţesc. Ast-fel pentru dênsul statul este duşman nemilos, dar puternic, pe care n'are să-l întărîte, ci să-l pândească şi să-l lovească la timp bine ales, când se află în strîmtorare.

Că are neapărat să vie timpul acesta, despre aceasta nu se îndoeşte Românul; de aceea el aşteaptă liniştit şi răbdător, dar arde înfundat şi adunând mereŭ mânia în el.

Nu tot ast-fel simt şi gândesc aceia dintre Româniĭ din regatul ungar, care, crescuţĭ sub înrîurirea străină şi maĭ ales sub cea maghiară, aŭ perdut în mare parte simţimêntul vieţiĭ noastre naţionale.

Uniĭ dintre aceştia, oamenĭ cu dorinţe maĭ viĭ şi cu trebuinţe marĭ, nu maĭ pot să aştepte. In zadar le spuĭ, că viitorul e al Românilor, căcĭ eĭ trăiesc numaĭ în present. Perdênd decĭ nădejdea într'o maĭ apropiată isbândă a causeĭ române, eĭ aŭ curmat lupta şi s'aŭ făcut agenţĭ aĭ Maghiarilor, ca să fie căpătuiţĭ orĭ îngăduiţĭ a exploata pe connaţionaliĭ lor. Aceştia sunt aşa numiţiĭ bunĭ patrioţĭ, prin care guvernul ungar înrîureşte asupra Românilor, un fel de «zestre guvernamentală.»

Alţiĭ, oamenĭ maĭ inimoşĭ şi de o fire maĭ îndĕrĕtnică, judecând lucrurile potrivit cu deprinderile lor maghiare, ar vrea ca Româniĭ să se lupte şi eĭ în felul, în care se luptă Maghiariĭ, sunt dispuşĭ a lua bunul cumpĕt drept laşitate şi împing mereŭ spre extreme.

Din norocire însă ceĭ mulţĭ, inspirându-se din simţimêntul comun al poporuluĭ, aŭ înţeles, care e sarcina claseĭ culte române în regatul ungar.

E înspăimêntătoare agitaţiunea, pe care o fac Maghiariĭ printre

Românĭ. Ḑi cu ḑi insultă și amenință, despoaie și nedreptățesc, ḑi cu ḑi îĭ jignesc pe Românĭ atât în interesele lor materiale, cât și în sîmțimintele lor naționale, ḑi cu ḑi măresc încordarea dintre om și om, și tot eĭ apoĭ, ca să justifice aceste purtărĭ, strigă în gura mare, că Româniĭ se pregătesc în taină, ca să se rĕscoale. Ast-fel massele marĭ ale poporuluĭ, agitate mereŭ, s'aŭ deprins încetul cu încetul cu gândul, că maĭ curênd orĭ maĭ târḑiŭ ele vor fi ridicate asupra Maghiarilor.

In zadar sunt silințele de a depărta de la ele gândul acesta, căcĭ Maghiariĭ îl reîmprospetează în fiește-care ḑi şi mânia îngrămădită în suflete crește mereŭ.

O diavolească bucurie trebue să cuprindă pe omul stĕpânit de ură, când se gândește, că odată mânia aceasta are să isbucnească. Omul care iubește însă pe oamenĭ, să înspăimêntă de gândul acesteĭ marĭ nenorocirĭ; Românul cu durere de neam perde tigna vieții și dulceața somnuluĭ, când se gândește, că dușmaniĭ neamuluĭ nostru ar puté să se facă stĕpânĭ pe puterea elementară ce se produce în inimile fraților noștri și să ne loviască prin noĭ înși-ne pe noĭ.

Unul singur poate dar să fie gândul povățuitor al oamenilor noștri politicĭ de peste Carpațĭ: ca eĭ și numaĭ eĭ să stăpâniască puterea aceasta și să o conducă în manifestările eĭ potrivit cu interesele naționale române, — ca nimenĭ fără de știrea lor să nu se poată apropia de massele române, — ca nimic aceste masse fără de învoirea lor să nu înceapă.

N'ar fi, poate, greŭ lucrul acesta, dacă dênșiĭ ar dispune fie de puterea publică, fie de marĭ capitalurĭ; fiind însă, că nicĭ de puterea publică, nicĭ de averĭ marĭ nu dispun, nu le rĕmâne decât să-șĭ dea toată silința, ca să câștige iubirea și încrederea masselor române.

Ast-fel linia de conduită ce li se impune se poate resuma în următoarele maxime:

1. Avem să ne inspirăm din simțimêntul comun al poporuluĭ și să nu ḑicem, nicĭ maĭ ales să facem decât ceea ce marea mulțime a Românilor gândește, dorește orĭ vrea.

2. N'avem să ne abatem de la principiul «*In hostem suprema auctoritas esto*», nicĭ maĭ ales să fraternisăm cu aceia, pe care

Românii îĭ socotesc între dușmaniĭ lor orĭ îĭ iaŭ drept agențĭ aĭ acestora.

3. Avem să ne ferim de orĭ-și-ce conflict, care ar puté să iea proporțiunĭ marĭ, și n'avem să îndemnăm pe *alțiĭ* să se expună pentru causa română, ci să ne expunem *noĭ înși-ne* pentru tot ceea ce ḍicem orĭ facem.

4. Avem să cultivăm în Românĭ simțimêntul vieții noastre naționale, conștiința superiorităţiĭ etnice și culturale a raseĭ române și credința, că are neapěrat să vie timpul, când va trebui să ni se facă dreptate.

5. Avem să priveghiăm, ca Româniĭ să stea strînșĭ la un loc și gata pentru toate eventualitățile.

Politica aceasta nu e născocită de oamenĭ, care n'aŭ altă treabă și iaŭ parte la viața comună numaĭ ca să le treacă de urît: ea resultă din firea domoală, dar neînduplecată, a poporuluĭ român, din împrejurările, în care se află Româniĭ din regatul ungar și a fost urmată de toțĭ ceĭ ce decând cu rĕscoala luĭ Horia și Cloșca aŭ luptat alăturea cu poporul.

Susțiitoriĭ eĭ de astă-ḍĭ sunt numaĭ continuatorĭ, care duc maĭ departe tradițiunile politice ale Românilor din monarchia habsburgică.

Marea nenorocire de la anul 1784 i-a făcut pe Româniĭ cu știință de carte să simță marea rĕspundere, pe care-o au, și de atuncĭ în coace s'a format în țĕrile coroaneĭ ungare o clasă cultă română, care stă în strînsă legătură cu massele marĭ și nu le lasă fără de conducere maĭ luminată.

Indĕrĕtnicĭ și neînduplecațĭ, ca maĭ nainte, Româniĭ sunt sub conducerea aceasta totodată lealĭ și chibzuițĭ.

Susțiitoriĭ ideiĭ de stat național maghiar erau înse interesațĭ, ca Româniĭ să-șĭ peardă bunul cumpĕt și să justifice prin manifestațiunĭ compromițătoare mĕsurile luate de guvernul ungar. După-ce toate încercările de a produce prin agențĭ provocatorĭ asemenea manifestațiunĭ au rĕmas zadarnice, oameniĭ de stat aĭ Maghiarilor și biroul de presă din Budapesta au făcut tot ceea ce lĭ-a stat prin putință, ca lumea cea mare să-ĭ socotească pe Românĭ drept niște masse inerte și lipsite de aspirațiunĭ culturale, care sunt foarte mulțumite cu posițiunea ce li s'a creat

în regatul ungar, și că numaĭ câțĭ-va dintre dênșiĭ, *agențĭ stră inĭ,* îșĭ dau silința de a produce aparențele uneĭ nemulțumirĭ generale.

Timp îndelungat dar lumea cea mare nu i-a socotit pe Românii din regatul ungar vrednicĭ de atențiunea și de simpatia generală.

Astă-ḑĭ vederile s'aŭ schimbat și causa română e discutată cu multă interesare. Aceasta dovedește, că sunt mulțĭ ceĭ ce iau pe Româniĭ din regatul ungar drept un factor important în viața monarchieĭ habsburgice, drept un element vrednic de simpatiĭ și de încredere, care poate să devie folositor și trebue să fie fortificat.

Acesta e resultatul de până acum al lucrăriĭ stăruitoare și bine chibzuite, pe care au sevîrșit-o continuatoriĭ politiceĭ tradiționale.

Remâne acum ca Româniĭ toțĭ să justifice prin purtarea, pe care o vor avé de aicĭ înainte, buna părere, pe care lumea a început s'o aibă despre dênșiĭ. Cele-lalte vor urma și ele cu necesitate organică, dacă ne vom da cu toțiĭ seamă despre greutățile, cu care avem să ne luptăm, dacă vom ști să ținem departe de noĭ pe ispititoriĭ rătăcițĭ și vom voì numaĭ ceea ce se impune prin forța împregiurărilor.

I. România și Româniĭ.

Româniĭ numaĭ în România pot să se desvolte în toată libertatea. Ast-fel în timp de câte-va deceniĭ România a devenit cea maĭ cultă parte din poporul român și, prin urmare, centrul firesc al vieții culturale române.

Dacă dar statul român se consolidează, crește din el însu-șĭ și se întărește, Româniĭ, orĭ și unde ar fi eĭ, se simt maĭ tarĭ și maĭ destoinicĭ de a susține în lupta lor pentru existența națională. Ast-fel Româniĭ, care se simt Românĭ, orĭ și unde ar fi eĭ, sunt dușmani aĭ dușmanilor Românieĭ și amicĭ aĭ amicilor eĭ.

In zadar ne-am da silința s'o tăgăduim aceasta. E în natura

lucrurilor, ca așa să fie, și nicĭ un om cu minte nu ne-ar crede, daca am .dice că nu este așa. Vecinii noștri toți sunt destul de cu minte, ca să știe, că, intrând în luptă cu România, nu ar puté să se bizue pe compatrioții lor Românĭ, maĭ ales dacă aceștia sunt și agitați de nemulțumire.

Mărturisindu-șĭ dar atât nemulțumirea, cât și simțimintele naționale, Românii din regatul ungar și-aŭ creat o posițiune foarte grea față cu compatrioții lor maghiarĭ, care în atâtea rîndurĭ aŭ dovedit, că nu țin să fie socotiți între amicii Românieĭ.

După încheerea tractatuluĭ de Berlin însă situațiunea s'a schimbat. Relațiunile dintre România și Austro-Ungaria aŭ devenit din di în di maĭ amicale; și Românii din regatul ungar se simțeaŭ dar din ce în ce maĭ puțin strîmtorați. Dacă maĭ nainte mĕsurile luate contra lor puteau să fie socotite drept acte de legitimă apărare, acum, după-ce România trecuse în rîndul amicilor monarchieĭ, ele eraŭ manifestărĭ de neîncredere față cu întregul popor român, ceea ce nu putea de cât să turbure bunele relațiunĭ.

Apropierea între România și Austro-Ungaria s'a făcut în vederea unuĭ mare scop.

In cercurile bine informate se crede, că Rusia se simte împinsă spre miadă-di și că astfel Europa e amenințată de un rĕsboiŭ, ale căruia consequențe nu se pot prevedé. E înse lucru învederat, că acest rĕsboiŭ nu va isbucnì câtă vreme ceĭ cel urzesc n'au nădejde de isbândă. E deci un mare interes european, ca să li se iea nădejdea aceasta. In vederea acestuĭ mare interes s'a încheiat așa numita întreită alianță. Cu cât maĭ covîrșitoare e puterea acesteĭ alianțe, cu atât maĭ puțin avem să ne temem de isbucnirea rĕsboiuluĭ.

România s'a apropiat de întreita alianță pentru-că e și ea interesată, ca pacea să se mănție.

E înse evident, că România nu poate sporì puterile alianței întreite câtă vreme Românii din regatul ungar sunt agitați de o adancă și legitimă nemulțumire, care se propagă în mod firesc și în România. Câtă vreme nemulțumirea aceasta există, singurul ajutor, pe care România poate să-l dea tripleĭ alianțe, e o atitudine vigilentă, care face orĭ-și-ce surprindere peste putință și calmează

spiritele. Agenții panslavismuluĭ sunt înse destul de bine informațĭ, pentru-ca să știe, că nicĭ unul dintre oamenii de stat aĭ Românieĭ nu va puté să avênte pe Românĭ într'un rĕsboiŭ alăturea cu Maghiariĭ câtă vreme o însĕmnată parte din poporul român este impinsă spre dușmanii regatuluĭ ungar.

Despre o cooperare a Românilor cu Maghiariĭ într'un viitor rĕsboiŭ nu putea să fie vorba între oamenĭ serioșĭ, câtă vreme conflictul dintre Românĭ și Maghiarĭ n'a fost resolvat prin bună învoială; și nĭ-e destul să știm, că conflictul acesta n'a fost âncă resolvat, pentru-ca să fim convinșĭ, că România nu e âncă angajată, și să fim pregătițĭ și pentru o eventuală a eĭ cooperare cu Rusia.

Se impune dar de sine gândul, că atuncĭ, când România s'a apropiat de Austro-Ungaria, s'a luat în serioasă discuțiune și cestiunea resolvăriĭ conflictuluĭ dintre Românĭ și Maghiarĭ.

Și dovadă despre asemenea discuțiunĭ sunt opintirile Maghiarilor de a face ca lumea să creadă, că Româniĭ din regatul ungar nu sunt nemulțumițĭ, că conflictul nu are nicĭ o gravitate, că pericolul ce li se pune în vedere e o născocire a câtorva oamenĭ, agențĭ aĭ Rusieĭ și aĭ ajutătorilor eĭ din România.

Orĭ-și cât de mult ar ținé la alianța Românieĭ, oameniĭ de stat aĭ Maghiarilor nu se pot împăca cu gândul, că alianța aceasta ĭĭ obligă să resolve cestiunea română din Ungaria. Eĭ ar voí, din contra, ca oameniĭ de stat aĭ Românieĭ să facă presiune asupra Românilor din regatul ungar, pentru-ca aceștia să curme lupta și să se declare mulțumițĭ.

Mulțĭ vor fi avut, cum am avut și eu, destule ocasiunĭ de a se convinge, că uniĭ dintre oameniĭ de stat aĭ Românieĭ au și stăruit mult în acest sens, ba câțĭ-va dintre dênșiĭ stărue și acum. Și dacă vorba ar fi numaĭ de clasa cultă, stăruințele aceste nicĭ n'ar fi fost, poate, zadarnice. Vorba e însĕ de treĭ milioane de suflete așeḑate în masse compacte în lăuntrul, pe zidurile și împrejurul uneĭ țăriĭ naturale, cum e grupa orientală a Carpaților, pe o linie ce se întinde de la Borșa până la Porțile de Fier și de aicĭ până la Hotin.

Intrebarea practic pusă este: Ce facĭ cu oameniĭ aceștia, dacă eĭ sunt agitațĭ de nemulțumire și în ḑiua, când isbucnesce rĕs-

boiul? Cine primeşte respunderea, că eĭ îşĭ vor păstra bunul cumpĕt şi după-ce trupele împĕrăteşti vor fi plecat la rĕsboiŭ?

Rĕspunderea aceasta n'ar puté s'o primiască de cât acela, care ar isbuti să-ĭ împace pe Maghıarĭ cu concetăţeniĭ lor românĭ.

Indată dar ce între România şi Austro-Ungaria s'aŭ stabilit relaţiunile de încredere reciprocă, s'a pus la ordinea dileĭ şi cestiunea resolvăriĭ prin bună învoĭală a conflictuluĭ dintre Maghiarĭ şi concetăţeniĭ lor românĭ. Atât între Românĭ, cât şi între Maghiarĭ au fost atuncĭ şi sunt şi astă-dĭ oamenĭ, care doresc în toată sinceritatea resolvarea aceasta, şi mult s'a lucrat în timp de vre-o dece anĭ pentru pregătirea eĭ. Sunt cu toate aceste mulţĭ aceia, care se îndoiesc, că ea va fi cu putinţă, ear aceasta nu pentru-că ar fi vre-o ură neîmpăcată la mijloc, ci pentru-că nicĭ Româniĭ, nicĭ maĭ ales Maghiariĭ n'au ajuns încă să simţă, cât de mult atîrnă soarta lor de la această împăcare şi ce marĭ sunt serviciile, pe care le fac duşmanilor noştri comunĭ aceia, care nu ne lasă sa ne apropiem.

II. Conflictul.

Primind în anul 1867 sarcina de a conduce statul ungar, oameniĭ de stat aĭ Maghiarilor se aflau în faţa uneĭ grele, dar tocmaĭ de aceea şi frumoase probleme. Le era dată putinţa de a stabilí condiţiunile de desvoltare pacĭnică într'un stat constituit din maĭ multe popoare, pentru care separaţiunea teritorială nu e cu putinţă.

Prin aceasta dênşiĭ ar fi consolidat statul ungar.

Le era înse maĭ comod să iee pentru statul ungar organisaţiunea croită de popoarele apusene pentru statele naţionale şi să încerce a face în Ungaria ceea ce Germaniĭ fac în Germania, Francesiĭ în Franţa orĭ Italieniĭ în Italia. Astfel dênşiĭ n'au putut să fie de bună credinţă nicĭ faţă cu popoarele de peste Laita, nicĭ maĭ ales faţă cu cele din regatul ungar. Idealul lor politic nu era întărirea monarchieĭ prin consolidarea şi ducerea la înflorire a statuluĭ ungar *poliglot,* ci crearea unuĭ

stat, care nu există și nicĭ nu e cu putință, cel *curat național maghiar independent.*

Judecând lucrurile din punct de vedere general, idealul acesta are farmecele luĭ chiar și pentru mulțĭ din ceĭ ce nu sunt maghiarĭ. Astfel nu maĭ încape nicĭ o îndoială, că atât cârmuitoriĭ, cât și amiciĭ lor ar avé maĭ puțină bătaie de cap, dacă în regatul ungar n'ar fi șapte fracțiunĭ de popoare, ci un singur popor. Vorba e înse, că în adevĕr sunt șapte și că Maghiariĭ nu sunt destoinicĭ de a le contopí în unul singur.

Timp de un pătrar de secol li s'a lăsat Maghiarilor toată putința de a-șĭ dovedí destoinicia, și eĭ nu se pot plânge, că n'au fost ajutațĭ și nu s'a făcut asupra naționalităților cea maĭ strașnică presiune. Româniĭ și Germaniĭ au fost tratațĭ de o potrivă cu fracțiunile de popoare slave și n'au găsit nicăirĭ mângăiere, nicĭ îmbărbătare.

Care sunt resultatele?

Voind să facă ceea ce nu este cu putință, Maghiariĭ nu numaĭ s'au doyedit incapabilĭ de a conduce un stat, ci s'au pus tot-d'odată în conflict cu toată lumea. In timp de doue deceniĭ lipsa de chibzuință a Maghiarilor a devenit proverbială și Maghiariĭ, odinioară atât de simpaticĭ, au ajuns unul din cele maĭ hulite popoare. Și nicĭ că se putea alt-fel. Urmărind un scop, care nu se poate realisa, eĭ trebuiaŭ neapărat să piardă în cele din urmă bunul simț, să nesocotească legĭ și interese positive, să provoace fel de fel de conflicte, să facă mereŭ opintirĭ zadarnice și să devie din ḑi în ḑi maĭ exigențĭ și maĭ nervoșĭ.

Româniĭ n'aveau decât să aștepte pentru-ca lucrurile să ajungă aicĭ, și era o cestiune de prudență să nu-șĭ risipească puterile în lupte, care sunt fie zadarnice, fie de prisos și pot să ia dimensiunĭ primejdioase.

Eĭ și-aŭ precisat decĭ programul și au rĕmas în reservă, ferindu-se de orĭ-și-ce conflict cu guvernul și cu concetățeniĭ lor maghiarĭ.

Opozițiune maĭ blajină ca această resistență pasivă nicĭ că se poate.

Nu se pot închipui abusurĭ, care nu se comit în campaniile electorale din Ungaria: partidul național român se mărginește

a nu-ĭ angagia și el pe Românĭ în aceste lupte demoralisătoare: dac'ar voi să facă maĭ mult, ar intra și el în luptă și ar înăspri încordările, ceea ce nu este în interesul Românilor.

Programul stabilit în conferența din Sibiiŭ pornește din gândul, că statul ungar numaĭ ca stat poliglot se poate consolida și că, în țările coroaneĭ ungare, pacĭnica convIețuire nu este cu putință, dacă libertatea de desvoltare culturală nu e pentru toțĭ deopotrivă asigurată..

Maghiariĭ, când se află în strîmtorare, o admit și eĭ aceasta. Aŭ admis-o la 1848, în timpul absolutismuluĭ, în ajunul încheeriĭ pactuluĭ dualist, ba, conform angajamentelor luate de conducătoriĭ lor, au pus-o în legea *«pentru egala îndreptățire a naționalităților.»* Vorba e însă că Maghiariĭ nu sunt de bună credință și nu se țin de angajamentele luate în numele lor, nesocotesc orĭ calcă legĭ, violentează conștiințe, înșeală lumea. După experiențele făcute în atâte rîndurĭ Româniĭ sunt cuprinșĭ de simțimnêtul, că în regatul ungar nicĭ angagiamentele luate de guvern, nicĭ legile votate de parlament, nicĭ jurămêntul monarchuluĭ *constituțional* nu sunt destulă garanție contra abusuluĭ de putere.

Apropriereа sinceră între Românĭ și Maghiarĭ nu e decĭ cu putință de cât după-ce Românilor li se vor fi dat garanțiĭ sigure, că în viitor legile, orĭ-și care ar fi ele, vor fi aplicate cu bună credință.

Aceste garanțiĭ sunt *autonomia Ardealuluĭ, o lege electorală liberală* și *tratarea tuturor «naționalităților» de o potrivă cu Româniĭ,* adecă egala îndreptățire a naționalităților pentru *toate* ramurile vieții *comune*, atât politice, cât și culturale.

Aceste garanțiĭ n'au să fie acordate de Maghiarĭ de cât după ce lumea se va fi convins, că dênșiĭ sunt incapabilĭ de a conduce eĭ singurĭ statul ungar.

Convingerea aceasta s'a cam produs în toată lumea, și Româniĭ n'au de cât să persiste în resistența lor passivă, pentruca Maghiariĭ să simță în cele din urmă și eĭ ênși-șĭ, că în luptă cu Româniĭ nu vor puté să susțină statul ungar.

Eară Româniĭ nu pot să sacrifice pe nimenĭ: e pentru dênșiĭ o ćestiune de conservare națională, ca atât Germaniĭ, cât și frac-

țiunile de popoare slave să se bucure în Ungaria de cea maĭ deplină libertate de desvoltare culturală.

Ideea uneĭ înfrărțirĭ române-maghiare făcute cu scopul de a stăpâní pe alțiĭ poate să aibă farmecul eĭ, dar nu și pentru Românĭ.

Aicĭ e conflictul.

III. Resistența masselor române.

Româniĭ din țĕrile coroaneĭ ungare aŭ susținut o lungă și grea luptă și au ieșit învingĕtorĭ din lupta aceasta. Atât ni-e destul pentru ca să știm, că dênșiĭ sunt oamenĭ chibzuițĭ, care știŭ să dispună de puterile lor viĭ, să rabde, când n'aŭ în cotro, să aștepte stând domolĭ și neînduplecațĭ și să profite de situațiunile priincioase.

Timp îndelungat eĭ aŭ fost părășițĭ de cărturariĭ lor. S'aŭ deprins dar a se organisa și a se conduce eĭ înși-șĭ pe sine, si *albăstrimea* era socotită ca element străin în mijlocul lor. Singurĭ preoțiĭ, tot un fel de țĕranĭ și eĭ, se bucurau de încrederea masselor.

După rĕscoala din anul 1784 a început să se formeze clasa cultă română, și în timpul revoluțiuniĭ de la 1848 Românimea s'a încredințat, că sunt și în albăstrime oamenĭ, care nu se dau îndărăt, când vorba e de binele poporuluĭ român.

Incredere deplină nu au înse nicĭ astă-ḑĭ *opincariĭ* în ceĭ ce au schimbat sucmanul cu *haina neagră.*

O Româncă de peste Carpațĭ, femee cu stare frumoasă, avea un singur fecior, pe care voia să-l facă popă, cum fusese bunicul eĭ. Feciorul înse, ajuns la maturitate, ținea să studieze drepturile. Deși cu greu, muma s'a învoit. Atuncĭ înse, când el era gata să plece la Viena, sĕrmana femee a început a plânge și a-l boci ca pe un mort.

«O să te ducĭ, — grăi dênsa în cele din urmă,—și o să iasă mare domn din tine, dar om de seama noastră n'o să maĭ fiĭ. N'aĭ să ne maĭ înțelegĭ tu pe noĭ, și n'ó să te maĭ înțelegem noĭ pe tine; o să-țĭ fie greŭ să mergĭ cu noí pe uliță, și o să

ne fie noue greŭ să stăm cu tine la masă: străinĭ o să-țĭ fim toțĭ, și eu, care te-am lăptat, și mătușile tale, care te-au purtat în brațe, și unchiĭ tĕĭ, care te țineau în șea, și verișoriĭ tĕĭ, cu care aĭ petrecut ḑilele copilărieĭ tale, și dascălul care te-a învĕțat să citeștĭ, și popa care te-a botezat. Dragostea și inima deschisă, pe care o perḑĭ, n'o s'o maĭ găseștĭ nicăerĭ, — și numaĭ Dumneḑeŭ știe unde o să ajungă oasele tale!—Un fecior am avut și eu și-l dau și pe acela, fără ca să știŭ, cuĭ îl dau și de ce-l daŭ!».

Acela, care înțelege durerea cuprinsă în vorbele aceste, înțelege și posițiunea, pe care *surtucul* o are peste Carpațĭ față cu *opinca*.

Oamenĭ trăițĭ în luptă necurmată, opincariĭ românĭ nu stau rĕslețĭ. Toțĭ sunt legațĭ între dênșiĭ și toate, la dênșiĭ, se fac după o înțelegere luată de maĭ nainte.

Surtucul e *declasat* și nu e admis în organisațiunea aceasta.

Dacă maĭ mulțĭ dintre dênșiĭ sunt adunațĭ la un loc și te apropiĭ, eĭ curmă vorba, pe care o avuseră maĭ nainte. Dacă le spuĭ ce-va, eĭ îțĭ dau dreptate, dar rĕmân tot cu gândul lor. Dacă le propuĭ ce-va, eĭ primesc, dar fac tot numaĭ ceea ce vor eĭ. Intr'un cuvênt: nu stau de vorbă, nu-șĭ dau pe față gândurile, și cu cât maĭ străin te socotesc, cu atât maĭ *proștĭ* și maĭ *supușĭ* țĭ se arată.

Oamenĭ pățițĭ și, prin urmare, bănuitorĭ, eĭ te urmăresc la tot pasul, te spionează, îțĭ scrutează viața și te judecă fără-ca să ție seamă de vre-o circumstanță atenuantă. Ear pedeapsa e cea maĭ nemiloasă excomunicare.

Puțin are să le pese de excomunicarea aceasta celor ce n'au nicĭ o legătură cu massele poporuluĭ. Cărturariĭ noștri de peste Carpațĭ înse aproape toțĭ sunt, dacă nu fiĭ, nepoțĭ de țĕranĭ orĭ de preoțĭ și au în satul lor rude și prietenĭ din copilărie. Excomunicarea pornește de la aceștia. Eĭ nu-țĭ maĭ vin la casă, nu te maĭ primesc la casa lor, se uită 'n altă parte, când te întâlnesc pe uliță, nu ĭau parte la bucuriile și la durerile tale, te grăiesc pretutindenea de rĕu și-țĭ duc vestea maĭ departe și, ceea ce e maĭ greu, nu vin la înmormêntare, când aĭ vre-un mort la casa ta, și nu primesc pomană de la tine și pentru

tine. Ear dacă n'ar face așa, n'ar maĭ avé traiŭ tignit în satul lor, n'ar maĭ fi admișĭ nicĭ eĭ în rêndul celor ce *pot să le știe toate*. Ba s'a întêmplat, că murind un Român, funcționar public, care se înstrăinase de frațiĭ sĕĭ, săteniĭ aŭ stăruit ca preotul lor să nu-l prohodească și nu s'au învoit o dată cu capul, ca acela, care n'a trăit cu dênșiĭ, să fie înmormêntat în cimitirul lor.

Tolerant și îngăduitor, Românul se descopere și se crucește, când trece prin fața uneĭ havre ovreeștĭ, sĕrută mâna preotuluĭ catolic, se oprește și stă cu capul plecat, când vre-o înmormêntare trece prin fața luĭ, iartă pe femea căḍută și primește pomana, aprinde lumînarea de ceară pentru odihna sufletească a celuĭ mort în furcĭ, dar lepădarea de neam, înstrăinarea de părințĭ și de frațĭ n'o iartă nicĭ o dată.

Așa se face, că între Româniĭ din regatul ungar nu sunt oamenĭ, care-șĭ renegă naționalitatea. Chiar și aceia, care se dau după pĕr, țin să fie socotițĭ între Românĭ și, prin ascuns, îĭ ajută pe Românĭ.

Dar dacă știŭ să certe, Româniĭ știŭ tot odată și să rĕsplătească.

Incă Impĕratul Iosif II. constată într'un ordin al sĕŭ, că Româniĭ, oamenĭ bănuitorĭ și zăcașĭ, sunt «*die zuverlässigsten*», ceĭ maĭ vrednicĭ de încredere dintre supușiĭ sĕĭ, dacă numaĭ știĭ să le inspirĭ încredere.

Pentru omul, care a câștigat o dată încrederea lor, eĭ dau tot și fac tot; acela, care a deschis odată inimile lor, știe toate gândurile lor și e stăpân pe voința lor.

Românul, dacă s'a dat o dată, e dat cu trup, cu suflet și dat, de cele maĭ multe orĭ, pe toată viață luĭ.

Tocmaĭ de acéea stă atât de mult pe gândurĭ maĭ nainte de de a se da și nu li se dă decât acelora, care i se impun prin o adevĕrată superioritate.

Demagogia, la Românĭ, nu e cu putință: orĭ și cât de mult ține să-l tratezĭ ca egal, Românul nu vrea să te coborĭ tu la dênsul, ci să-l ridicĭ pe el la tine.

Când el stă plecat și umilit în fața solgăbirẹuluĭ, tu aĭ să staĭ cu capul ridicat și să spuĭ ceea ce el gândește, dar cu vorbe mĕsurate și fără-ca să te avênțĭ prea tare. Atuncĭ îșĭ ridică și el capul și tace, dar viața luĭ toată n'are să te uite, că l'aĭ făcut

să stea cu capul ridicat, și n'are să mai facă nimic fără de știrea ta. In dată însă ce-ți vei perde bunul cumpĕt, el se retrage rușinat și te lasă singur.

După felul de a vedé al Românului nu este în lumea aceasta nimic mai presus de buna chibzuință, și Românul pleacă la drum numai cu oameni, pe care-i socotește mai chibzuiți ca dênsul.

In aceasta consistă cea mai sigură garanție, că Românii din țĕrile coroanei ungare nu se vor avênta de capul lor, și că ei n'au să fie nici odată accesibili pentru oameni *străini* de dênșii.

Prea adese-ori li s'a întâmplat să vadă, cum aceia, care adi strigau contra Ungurilor, mâne treceau braț la braț cu Ungurii pe din naintea lor. Ast-fel ei s'au făcut neîncredători, s'au organisat ei de ei, tac, persistă și așteaptă.

IV. Cele douĕ extreme.

Chibzuită și croită pe termin lung, potitica partidului național nu putea să-i mulțumiască pe oamenii, care n'au vreme să aștepte și vor să aibă succese cât mai apropiate. Ear aceștia pretutindenea sunt numĕroși. Rari sunt aceia, care, trăind în neamul lor, pot să se însuflețească pentru scopuri depărtate și să ostenească cu gândul, că urmașii vor fi mai norocoși.

Dacă este adevĕrat, că Maghiarii urmăresc un scop nerealisabil, trebue neapărat să sosiască o dată timpul, când se va fi dat pe față incapacitatea lor de a conduce statul ungar. Românii n'au de cât să persiste și să aștepte până *atunci*.

Așteaptă însă numai cine poate să aștepte.

Aceia, care s'au înstrăinat de neamul lor și mai au și trebuințe mari, nici nu pot, nici nu se sîmt îndemnați a aștepta.

Nu s'au maghiarisat nici ei; țin, din contra, prea mult să fie socotiți între Români, ba chiar între cei mai buni Români: ei înse nu și-au dat silința de a învĕța limba română literară, nu cunosc istoria și literatura română, nu iau parte la viața culturală română, au apucături maghiare și astfel nu înțeleg rostul vieții naționale române și se simt mai mult ori mai puțin străini în mijlocul Românilor.

Pentru oamenii aceştia poporul e *prostime*, care are să meargă după înţelegerea luată între *fruntaşi.*

Fruntaşii s'au înţeles dar între dênşii şi şi-au împărţit rolurile.

Unii dintre dênşii s'au declarat pe faţă guvernamentali, ear alţii, oameni mai independenţi, au intrat în partidul naţional, rĕmâind ca unii fără de alţii să nu facă nimic.

Această politică de duplicitate, afişată ca *solidaritate naţională,* ar avé resoanele ei, dacă poporul român ar fi în adevĕr *prostime* şi dacă Românii guvernamentali ar fi oameni vrednici de încredere.

Adevĕrul e înse, că Românii îşi aleg ei înşi-şi conducătorii şi sunt inaccesibili pentru agenţii Maghiarilor.

Căci cine sunt aceşti agenţi?

In timpul absolutismului austriac, în timpul aşa numitului provisoriu, ba chiar şi în primii ani ai erei dualiste, când legea pentru egala îndreptăţire se aplica cu oare-care bună credinţă, se aflau mulţi Români în funcţiuni publice şi mulţi tineri români se pregătiau pentru viaţa publică la universitatea din Viena, la cea din Gratz, din Lipsca ori din Pesta.

In urmă li s'a cerut acestor oameni să facă servicii de agenţi electorali şi să se folosească în exerciţiul funcţiunii, contra legii, numai de limba maghiară, ba erau rĕu notaţi, dacă între dênşii, în familie ori în public, vorbiaŭ româneşte.

Dacă n'ar fi fost colosala presiune a masselor române, mulţi ar fi cedat, că să nu rĕmâe pe drumuri, cum au cedat Germanii, Rutenii şi Slovacii intraţi în funcţiuni publice, care s'au declarat în cele din urmă Maghiari şi nu mai cutează să vorbiască nici în casele lor limba lor maternă. In faţa presiunii poporale înse cei mai mulţi dintre Români au primit mai bucuros mânia guvernului, şi numai puţini s'au dat după pĕr.

Aceştia sunt urgisiţi de Români, şi n'ai să te presenţi în faţa poporului alăturea cu dênşii, dacă ţii să fii primit cu încredere şi cu inima deschisă.

Urmarea firească e, că violentarea conştiinţelor şi demoralisarea li-se impun ca mijloace de menţinere.

Oamenii de stat ai Maghiarilor sunt destul de cuminte, ca să nu se bizue pe aceşti transfugi, care stau în legĕtură puţin tăi-

nuită cu opoziţiunea naţională română. Eĭ se folosesc numaĭ de dênşiĭ, ca să desorganiseze partidul naţional şi să isoleze clasa cultă română. Iar pentru-ca să se poată folosí, au nevoe de oamenĭ, care atîrnă cu desěvêrşire de dênşiĭ.

Metropolitul Ioan Vancea, care a fost ridicat de guvernul ungar în scaun şi a făcut din Blajul odinioară atât de românesc un cuibar de umilită supunere către stăpânire, e un archiereŭ distins, un filantrop mult lăudat, un păstor neobosit, care s'a bucurat de multă iubire. Tocmaĭ de aceea însă el nu se bucură de încrederea Maghiarilor, căcĭ sunt marginĭ, peste care Metropolitul Vancea nu trece, sunt lucrurĭ, pe care el n'are nevoe să le facă.

Omul de încredere al Maghiarilor e Metropolitul Miron, omul lor de încredere e Episcopul Szabó, omul lor de încredere e Episcopul Meţianu, pe care guvernul din Budapesta poate în orĭ-şi-care clipă să-ĭ dovedească vinovaţĭ, să-ĭ ridice din scaun şi să-ĭ trimiţă la mânăstire, dacă nu fac ceea ce li se cere.

Solidaritatea cu asemenea oamenĭ lipsiţĭ de îndependenţă e o adevěrată trădare, când maĭ aĭ în faţa ta şi cel lalt extrem, mulţimea celor lovitĭ pe nedrept, care cer legitimă satisfacţiune şi stăruie pentru o politică maĭ violentă.

Din norocire ceĭ maĭ mulţĭ dintre aceştia au găsit resuflătorĭ.

Uniĭ dintre tineriĭ românĭ din regatul ungar, věḑênd, că în ţara lor nu sunt suferiţĭ, au remas în ţěrîle de peste Laita. Ceĭ maĭ mulţĭ au trecut înse în România.

Şi atmosfera Românieĭ are ce-va particular: ea domoleşte spiritele. Până chiar şi Nihiliştiĭ devin oamenĭ aĭ ordineĭ şi cetăţenĭ pacĭnicĭ, după-ce trăiesc un timp oare-care în ţara aceasta, unde toate soiurile de nebunie se iartă şi lumea nu se agitează, ci rîde de ceĭ ce-şĭ perd sărita.

Sunt miĭ şi miĭ aceĭa, care au fost alungaţĭ din ţara lor şi au venit şi trăiesc aicĭ. Eĭ toţĭ au cèle maĭ strînse legăturĭ cu fraţiĭ lor rěmaşĭ a casă, şi abia va maĭ fi rěmas din colo sat, care să nu-şĭ aibă omul în România.

Sunt acolo multe mumele věduve, care trăiesc din ajutorul primit de la feciorul din România; mulţĭ sunt fraţiĭ şi surorile, veriĭ şi verişoarele, care, ajunşĭ în strîmtorare, aşteaptă scăpa-

rea lor de la fratele orĭ de la vĕrul din România; mulţĭ sunt peste Carpaţĭ oamenii, pentru care toată nădejdea e aicĭ în România, şi mare de tot e durerea produsă de această risipire în doue ţĕrĭ.

Nimenĭ, care înţelege durerea aceasta, nu va cere, ca desmoşteniţiĭ să propage iubirea cătră statul ungar, de care au fost desmoşteniţĭ, orĭ sîmţimintele de devotament către regele apostolic al Ungarieĭ, care, rĕu consiliat, a suferit atâta timp călcarea de lege.

Au trecut înse doue-ḑecĭ şi cincĭ de anĭ fără-ca oameniĭ aceştia să fi făcut fie Românieĭ, fie statuluĭ ungar, fie Europeĭ vre-o greutate.

O singură dată, în anul 1884, s'a ivit între dênşiĭ pornirea de a se folosì de legăturile strînse şi intime, pe care le au cu ceĭ de *a casă*, pentru-ca să producă mişcărĭ maĭ violente în Ardeal.

Nicĭ de astă-dată înse iniţiativa n'a pornit din *Bucureştĭ*, ci de la Budapesta.

V. Iredenta română.

In anul 1884 aveau să se facă noue alegerĭ pentru dietă din Budapesta, şi simţimêntul general era, că guvernul ungar e înclinat a face o încercare hotărîtă pentru împăcarea Românilor. Se ḑicea, că maĭ mulţĭ dintre oameniĭ de stat aĭ Românieĭ, între care, ceĭ maĭ cu trecere, Ioan Brătianu, Michail Cogălniceanuĭ Titu Maiorescu şi Dimitrie Sturdza, atuncĭ ministru de externe, ar fi stăruind ca Româniĭ să renunţe la autonomia Ardealului, şi să trimiţă cât maĭ mulţĭ deputaţĭ în dieta din Budapesta.

Va fi fost orĭ nu adevĕrat aceasta, lumea credea, şi atât era destul, pentru-ca urḑitoriĭ politiceĭ de «*solidaritate*» să se îmbărbăteze.

Statornicit o dată planul de acţiune, agenţiĭ guvernuluĭ ungar s'au întrunit la Budapesta în conferenţă, s'au constituit sub preşedinţa Metropolituluĭ Miron în partid-*naţional român* guvernamental şi au înfiinţat un organ de publicitate, «*Viitorul.*»

In acela-şĭ timp preşedintele partiduluĭ *naţional român* opo-

sițional, Vicarul Archiepiscopesc Nicolae Popea, care nu se învoia cu politica de «*solidaritate*,» se retrage și presidiul comitetuluĭ central din Sibiĭŭ îl iea un oare-care Partenie Cosma, soțul uneĭ nepoate a metropolituluĭ Miron.

Astfel guvernul din Budapesta se asigurează, că partidul național român nu va întreprinde nimic fără de știrea (*) și învoirea luĭ, ear urditoriĭ «*solidarității*» își fac ilusiunea, că vor primí drept compensațiune câte-va concesiunĭ.

Pentru-ca să reușiassă politica aceasta, se cereau neapărat doue condițiunĭ: ca comitetul central din Sibiĭŭ să nu fie desavuat de Româniĭ din țĕrile coroaneĭ ungare, și ca între emigrațiĭ din România să se producă o agitațiune pe cât se poate de viuă.

Spre a înăbușí orĭ și ce manifestațiunĭ supărătoare, comitetul central din Sibiiŭ ia hotărîrea de a înființa un diar quotidian atîrnător de dînsul, ear Metropolitul Miron silesce pe Părintele Nicolae Cristea, care fusese numit prin o dispositiune testamentară a Metropolituluĭ Andreiŭ redactor pe viață al «*Telegrafuluĭ Român*», să se retragă și ia el însu-și conducerea acestuĭ organ de publicitate.

Ast-fel comitetul se simțea asigurat, că nu se va produce printre Românĭ nicĭ o oposițiune serioasă contra luĭ, de oare-ce vocile, care s'ar maĭ fi putut ivi, n'au fost luate nicĭ o dată în serios.

Nu maĭ rămânea decât să se producă și mișcarea din România, la care guvernul ținea foarte mult.

Lucrul în sine nu era greu.

Intre tineriĭ emigrațĭ în România erau mulțĭ oamenĭ amărîțĭ și ast-fel înclinațĭ de a înscena manifestațiunĭ antimaghiare, maĭ ales aicĭ în țara aceasta, unde orĭ și cine are simțimêntul, că nu riscă nimic luând parte la asemenea manifestațiunĭ.

Vorba era numaĭ ca tineriĭ aceștia să fie montațĭ, ear mon-

(*) E o plângere constantă a Românilor din țĕrile coroaneĭ ungare, că la Budapesta se știe totdeauna maĭ curând ca la Sibiĭŭ orĭ la Brașov ce discuțiunĭ s'au urmat și ce hotărîrĭ s'au luat în ședințele comitetuluĭ central al partiduluĭ național român oposițional.

tarea era lucru cu atât maĭ ușor, cu cât mulțĭ dintre tinerĭ erau rude apropiate ale celor angagiațĭ în politica de *«solidaritate»*, orĭ amicĭ aĭ acestora.

Sunt maĭ ales doĭ oamenĭ, care aŭ contribuit mult la montarea iridenteĭ.

Unul dintre aceștia, Părintele Mețianu, Protopopul Zĕrneștilor, era încurcat, dimpreună cu unchiul sĕŭ, Episcopul Metian de la Arad, în niște daraverĭ comerciale și timp de câțĭ-va anĭ a trăit maĭ mult prin România ca'n protopopiatul sĕŭ. Om tînĕr și voios, Părintele Protopop petrecea multe serĭ cu «băiețiĭ», și inter pocula avêntul se produce ușor.

Cel-lalt, d-l Vincențiu Babeș, agentul călĕtor al solidarității, venea maĭ rar, dar la timpurĭ potrivite se ivea prin cafenele, ca să scape câte-o vorbă despre cele ce-a aflat fie în conversațiune cu vre-un om de stat, fie cu ocasiunea vre-uneĭ audiențe.

De la d-sa a pornit vorba, că Ioan Brătianu, Dimitrie Sturdza și T. Maiorescu stăruie, ca Româniĭ să renunțe la autonomia Ardealuluĭ; și d-sa putea să știe, fiind că era unul dintre «fruntașiĭ» Românilor de peste Carpațĭ și se întêlnia des cu oameniĭ de stat aĭ Românieĭ.

Ear vorba d-luĭ V. Babeș, că **«Româniĭ trebue să arate că sunt primejdioșĭ»**, a rĕmas frasă stereotipă în gura celor ce făceau propaganda iredentistă.

Chiar de la urḑirea luĭ dar iredentismul era îndreptat contra celor ce susțineau politica de alipire către puterile apusene, decĭ contra guvernuluĭ liberal din România, contra luĭ I. Brătianu, contra ministruluĭ de externe D. Sturdza și contra **«Neamțuluĭ Nemțit»**, cum se ḑice în coloanele *«Luminătoruluĭ»* din Temișoara, care au vîndut luĭ Bismarck pe Româniĭ «subjugațĭ».

Atât era destul, pentru-ca atât d-l Isvolsky de la ambasada rusească, cât și uniĭ dintre oameniĭ politicĭ aĭ Românieĭ să se intereseze de noua mișcare, care le promitea mult celor ce voiaŭ să-ĭ creeze greutățĭ guvernuluĭ român de atuncĭ și să împingă pe Românĭ contra Austrieĭ. Aceia dintre cetitoriĭ acesteĭ dărĭ de seamă, cărora faptele petrecute nu le maĭ sunt proaspete în memorie, n'aŭ decât să-șĭ reaminteascä agitațiunile ce s'au produs în urma *expulsăriĭ* din țară a autorilor *proclama-*

unit iredentiste și să-și dea seamă despre cele petrecute în urmă, pentru-ca să știe, care anume dintre oamenii politici ai României au încuragiat mișcarea iredentista și au profitat apoi de ea, ca să-i creeze guvernului greutăți și să se insinue ca oameni cu trecere la Românii «de dincolo».

Mișcarea a luat dar oare-care dimensiuni, și nu mai rĕmânea decât ca ea să fie condusă ast-fel, încât manifestările ei să fie cât se poate de compromițătoare pentru Români și să se producă anume atunci, când guvernul din Buda-pesta are trebuință de ele.

Pentru susțiitorii sinceri, dar naivi, ai causei române mișcarea iredentistă era un rĕu ales mijloc de a face presiune asupra guvernului ungar.

Nu însă tot ast-fel și pentru consolidarii lor guvernamentali. Aceștia știu prea bine, că în ḑiua, în care s'ar produce o apropiere sinceră între Români și Maghiari, ei sunt cel puțin de prisos. Născuți din vrajbă, ei numai prin vrajbă pot să trăiască și ast-fel chiar din simțimênt de conservare individuală fac tot ceea ce le stă prin putință, ca să zădărnicească ori-și-ce încercare de apropiere.

Și aici dînșii erau în deplin acord cu guvernul, care nu voia nici el să-i împace pe Români, ci să producă în lume impresiunea, că cercurile politice maghiare sunt dispuse să intre la învoială, că Românii ei înși-și deasemenea sunt dispuși a se declara mulțumiți, în *clasa cultă română e însă o parte, care nu poate să fie împăcată și trebue,* prin urmare, *să fie* **strivită**,— vorbă rostită de d-l Coloman Tisza în dieta din Budapesta.

Impresiunea aceasta nu s'ar fi putut produce, dacă guvernul ungar nu s'ar fi reḑĕmat pe **mărturii** și pe **fapte**.

Mărturiile au fost născocitorii politicei de solidaritate, care, pentru-ca Românii să pară *primejdioși* și pentru-ca să facă pe adversarii lor *imposibili,* denunțau pe luptătorii independenți drept niște oameni, care urmăresc scopuri «*nemărturisite*», iar **faptele** sunt manifestațiunile nesocotite, prin care Maghiarii justificau mĕsurile luate contra Românilor.

Nici odată guvernul din Budapesta n'ar fi îndrăznit să persecute presa română cu asprimea, cu care a persecutat-o de la

1884 încoace, dacă nu i-ar fi fost dată putința de a se rădĕma pe denunțărî făcute de Românî și de a justifica mĕsurile ce lua cu fapte sĕvêrșite de Românî.

VI. Reacțiunea.

In politica practică resultatele practice sunt criteriul orĭ-și-căreĭ concepțiunĭ.

Faptele petrecute au dovedit, că politica de «*solidaritate*» a fost croită în lipsă de cunoștință de causă, concepțiunea unuĭ doctrinar, care, sorbindu-șĭ în cabinetul sĕŭ ceașca de cafea, pune lumea la cale și crede, că are să și fie în adevĕr lumea, cum el și-o închipuiește.

Româniĭ din regatul ungar au respins cu toată hotărîrea politica de «*solidaritate*» și ast-fel guvernul ungar nicĭ nu s'a speriat, nicĭ n'a stat de vorbă cu conferența din Budapesta, ci s'a mărginit a profita de legăturile agenților sĕĭ cu oposițiunea națională română, pentru ca să-ĭ ție pe Românĭ în loc, dacă nu-ĭ poate desorganisa.

In vreme-ce *Viitorul* și *Telegraful Român* căutau în zadar cititorĭ, iar preconisatoriĭ *solidarității* se căsniaŭ să afle mijloace pentru înființarea unuĭ ḑiar pus la discrețiunea comitetuluĭ central, un grup de oamenĭ independențĭ adună capitalul pentru întemeiarea *Tribuneĭ*, ca organ pentru controlarea comitetuluĭ central.

In luna Maiŭ 1884 apoĭ delegațiĭ alegătorilor românĭ, întrunițĭ la Sibiĭŭ în conferență electorală, îșĭ declară din noŭ aderarea la programul stabilit în anul 1881, însărcinează comitetul central să expună într'un memoriŭ adresat Coroaneĭ resoanele atitudiniĭ Românilor, iar d. Partenie Cosma, tocmaĭ din causa legăturilor sale cu Metropolitul Miron, e nevoit să se retragă din comitet.

Atât era destul, pentru-ca orĭ-și-ce om cu bun simț practic să înțeleagă treĭ lucrurĭ.

1. Că mulțimea cea mare a Românilor din regatul ungar nu vrea să facă causă comună cu agențiĭ guvernuluĭ ungar și nu stă de vorbă cu nimenĭ, care se adresează la dênsa prin asemenea oamenĭ.

2. Că solidaritate nu este cu putință de cât între ceĭ ce primesc în toată sinceritatea programul național ca basă de învoială și lucrează cu bună credință pentru realisarea principiilor emise în acel program.

3. Că Românii nu sunt oamenĭ, care pot să fie angajațĭ fără de știrea și învoirea lor, după înțelegerea luată de «fruntașĭ» cu nu știŭ cine.

Vor fi înțeles, poate, și urzitoriĭ politiceĭ de solidaritate aceste lucrurĭ; eĭ însă și-aŭ făcut ilusiunea, că va fi destul să loviască câțĭ-va oamenĭ, să înlăture pe alțĭ câțĭ-va și să nimicească *Tribuna*, pentru-ca lucrurile să poată avé aparențele dorite de dênșiĭ.

Ast-fel nota caracteristică a celor din urmă opt anĭ din viața Românilor din regatul ungar e lupta elementelor extreme contra *Tribuneĭ* și a susțiitorilor eĭ.

Programul *Tribuneĭ* cuprinde următorul punct:

> 2. *Cel maĭ de căpetenie interes al poporuluĭ român este de a fi socotit drept ceea ce în adevĕr este,* un element de ordine și de cultură *la hotarele orientale ale monarchieĭ și un* zid de apărare *față cu orĭ și ce pericol ce ar fi ameninţând patria noastră din această parte: ne vom da, prin urmare, toată silința să cultivăm în poporul nostru* tradiționala alipire către Tron *și supunerea către legĭ și vom combate orĭ și ce tendență, care ar puté să compromită* reputațiunea poporuluĭ român *ca element de ordine.*

Prin acest punct «*Tribuna*» chiar dintru început a fost pusă în conflict cu toțĭ ceĭ ce țin, ca Românii să pară primejdioșĭ, decĭ cu guvernul din Budapesta, cu agenții luĭ Românĭ, cu tovarășiĭ acestora, cu iredentiștiĭ din România, cu tot ceea ce e anti-austriac și într'un fel oare-care antidinastic în preajma Carpaților.

Și ar fi foarte greu să spun, care dintre toțĭ aceștĭ dușmanĭ a fost maĭ înverșunat, căcĭ înverșunațĭ afară din cale au fost cu toțiĭ.

«*Tribuna*» cu toate aceste s'a susținut și se susține și astă-dĭ, fiind-că face pe Românĭ să stea liniștițĭ, dar cu capul ridicat, așa cum vreau eĭ, și nu minte, când spune ce vreau Românii,

VII. Memoriul.

Ancă în anul 1881 marea majoritate a Românilor din regatul ungar era cuprinsă de simțimêntul, că de la guvernul ungar și de la dieta din Budapesta Românii n'au să se aștepte la nici un fel de bunăvoință.

Delegații trimiși de alegătorii români la conferența din Sibiiŭ aŭ stăruit dar, ca resistența passivă să fie proclamată pentru *toți* Românii din țerile coroanei ungare. De oare-ce înse resistența aceasta se îndrepta numai contra guvernului și contra parlamentului, nu înse totodată și contra monarchiei, și mai ales nu și contra Coroanei, dorința generală era, ca o deputațiune exmisă din conferență să expună Coroanei într'un memoriu motivele, pentru care Românii se vĕd siliți a nu lua parte la viața publică a regatului ungar.

Guvernul ungar avea motive puternice de a face toate opintirile, că hotărîrile aceste să nu fie luate.

El a și reușit de astă-dată.

Nu e lucru greu să determini pe niște oameni atât de chibzuiți ca Românii, ca să *nu facă* ceea ce voiesc.

Câți-va dintre delegați, în frunte d-l V. Babeș, au susținut părerea, că nu e *oportun* timpul pentru asemenea hotărîri, că e bine să se mai facă o încercare cu guvernul și cu parlamentul şi numai apoi să se proclame resistența pasivă. S'a admis dar că în Țara Ungurească și în Banat Românii să ia parte la campania electorală; dar comitetul central a fost însărcinat, ca să publice un memoriu politic asupra posițiunii partidului față cu deosebiții factori ai puterii publice.

Sarcina de a redacta acest memoriŭ a primit-o d-l Vicențiu Babeș, care a făcut tot ceea ce i-a stat prin putința, ca hotărîrea conferenței să nu se execute.

Comitetul a publicat cu toate aceste un memoriu redactat de d-l G. Bariț și supus în coloanele «*Luminătorului*» la o critică de tot aspră.

In conferența de la 1884 cei angagiați în politica de »solidaritate», în frunte d-l V. Babeș, au stăruit în părerea, că nu e

oportun timpul pentru o politică maĭ hotărită. Nu s'a enunţat decĭ nicĭ astă-dată resistenţa passivă pentru toţi Românii, dar s'a luat hotărîrea ca comitetul central să fie însărcinat a presenta Coroaneĭ memoriul.

D-l V. Babeş, ca să arate, că se supune curentuluĭ general, a primit sarcina de a motiva în conferenţă hotărîrea aceasta şi s'a angajat, ca membru al comitetuluĭ, a lucra pentru executarea eĭ.

Au trecut cu toate aceste încă treĭ anĭ fără-ca comitetul să fi facut fie măcar şi numaĭ un proiect de memoriu.

In conferenţa electorală de la 1887, în sfîrşit, resistenţa passivă s'a proclamat, ca principiu general, pentru toţĭ Româniĭ, şi s'a făcut esceptiune numaĭ pentru patru cercurĭ electorale, aĭ căror delegaţĭ ameninţau cu scisiune. Comitetul a fost decĭ însărcinat să presente Coroaneĭ memoriul cât maĭ curênd.

De astă dată am luat şi eu, ca delegat, parte la lucrările conferenţeĭ. Invitat să motivez hotărîrile conferenţeĭ, am declinat onoarea aceasta şi am stăruit, ca motivarea s'o facă tot d-l V. Babeş, şeful minorităţiĭ, care declarase, că se supune hotărîriĭ luate de majoritate. D-sa a primit şi a şi făcut motivarea, ba a consimţit să fie ales între membriĭ comitetuluĭ central alăturea cu aceia, care de atâta timp stăruiau pentru presentarea memoriuluĭ.

In prima şedinţă comitetul s'a constituit sub preşedinţa d-luĭ G. Bariţ şi a însărcinat biuroul, ca în timp de o lună, până la a doua şedinţă, să adune material şi să presente un proiect de memoriu. Acest proiect, redactat de mine, a fost primit de comitet drept basă de discuţiune, s'a tipărit ca manuscript, s'a distribuit între membriĭ comitetuluĭ şi a rĕmas ca până la proxima şedinţă fieşte-care dintre membriĭ comitetuluĭ să adune date şi să facă observaţiunile ce crede de cuvinţă, pentru-ca apoĭ să se stabilească textul definitiv.

D-l V. Babeş n'a combătut acest proiect, dar ni-a făcut împărtăşirea, că guvernul are intenţiunea de a disolva comitetul, a emis părerea, c'ar fi *oportun*, ca comitetul să se declare el însu-şi disolvat, — apoĭ s'a retras din comitet şi a pus în perspectivă o contra-manifestaţiune.

De aicĭ înainte nu maĭ era decĭ vorbă de presentarea memoriuluĭ, ci de zădărnicirea încercărilor de a produce o serioasă contra-manifestațiune, în casul, când memoriul s'ar presenta.

Pentru o asemenea contra-manifestațiune lucrau toțĭ ceĭ angajațĭ cu politica de solidaritate, decĭ guvernul din Budapesta, agenții luĭ Românĭ, *consolidariĭ* acestora, în frunte d-l V. Babeș, și iredentiștii din România. Motivele invocate erau deosebite, dar scopul era acela-șĭ: slăbirea efectuluĭ, pe care un memoriŭ presentat Coroaneĭ în numele Românilor din regatul ungar ar fi trebuit neapĕrat să-l producă.

M'am retras decĭ și eu din comitet, ca să pot lucra maĭ liber, iar alt membru al comitetuluĭ, Părintele dr. Vasilie Lucaciŭ, a fost arestat din drum, pe când venea la Sibiiŭ, ca să aducă materialul adunat pentru memoriŭ.

S'a retras apoĭ și d-l G. Barițiu, președintele, și ast-fel comitetul era ca disolvat.

Membriĭ rĕmașĭ s'au întrunit cu toate aceste, s'au constituit din nou și au elaborat un noŭ proiect de memoriu, tare hotărîțĭ de a executa hotărîrea conferențeĭ.

Acum însă d-l V. Babeș revine asupra hotărîriĭ sale și se declară dispus a lua parte la lucrările comitetuluĭ.

Intrațĭ în conflict din noŭ cu colegul lor, membriĭ comitetuluĭ convoacă în anul 1890 o conferență extraordinară, care ia de a patra oară hotărîrea, ca memoriul să fie presentat.

De astă-dată comitetul a ales pe d-l V. Babeș chiar președinte, pentru-ca cu atât maĭ vîrtos să-l angageze.

Nicĭ de astă-dată înse hotărîrea conferențeĭ nu e executată. Se dă înse pe față lupta, care atâta timp s'a urmat pe înfundate, și d-l V. Babeș, strîmtorat de comitet și de opiniunea publică, face declarațiunea, că d-sa nicĭ o dată n'a stăruit contra presentăriĭ memoriuluĭ.

In acela-șĭ timp înse d-sa cere, ca să ĭ se dee voie a citi o scrisoare, în care d-l Dr. Alexandru Mocsonyi expune resoanele, pentru care presentarea memoriuluĭ ar fi o gravă greșeală politică.

Comitetul a refusat să asculte scrisoare aceasta. D-l dr. Alexandru Mocsonyi a ținut cu toate aceste să o publice.

Adĭ dar nu maĭ comit o *indiscrețiune,* dacă spun că d-l V. Babeș n'a fost și nu este decât un agent al d-luĭ dr. Alexandru Mocsonyi.

Dar cine e acest domn dr. Alexandru Mocsonyi, care a putut să țină timp de dece anĭ pe Româniĭ din regatul ungar în loc și abia după dece anĭ le spune, *de ce* anume n'aŭ voie să meargă înainte.

E unul dintre membriĭ maĭ distinșĭ aĭ comitetuluĭ *Casineĭ Naționale,* din Budapesta deci *om de încredere* al celor ce pun lumea în saloanele acestuĭ club la cale.

Atât e destul pentru-ca ceĭ ce cunosc pretențiile *Casineĭ Naționale* în Orientalibus se știe de ce anume Româniĭ trebuiaŭ să fie împedecațĭ cu orĭ-ce preț de a presenta memoriul.

«*Casina națională*», clubul aristocrațieĭ ungare, e un fel de lojă maghiară, în care nu sunt admișĭ ca membri decât urmașiĭ vechilor magnațĭ ungarĭ și uniĭ dintre oameniĭ bogațĭ, care aŭ întrat în legăturĭ familiare cu aceștia. Prin organisațiunea eĭ severă, prin cultivarea spirituluĭ de clasă și prin bogățiile de care dispune «*Casina*» a devenit încetul cu încetul adevĕratul stăpân al Ungarieĭ. D-l Coloman Tisza, care timp îndelungat a fost susținut de «*Casină*», s'a retras în urma uneĭ hotărîrĭ luate în saloanele «*Casineĭ*», iar actualul guvern al Ungarieĭ e constituit parte din delegațĭ de aĭ «*Casineĭ*», parte din oamenĭ agreațĭ de ea. Fără de aprobarea «*Casineĭ*» nu se presentă parlamentuluĭ din Budapesta nicĭ un proiect de lege și nu se ia nicĭ o mĕsură de interes general.

Ast-fel chiar acum se discută în presa din Budapesta incidentul, că guvernul a primit de la «*Casină*» porunca să stabilească la viitoarele alegerĭ pentru Ovreĭ un «*numerus clausus*», adecă să iea cuvenitele mĕsurĭ, ca în viitorul parlament să între numaĭ atâțĭ Ovreĭ, câțĭ aŭ fost în parlamentul ce acum se disolvă.

Simțindu-șĭ puterea, «*Casina*» are veleitățĭ de mare putere europeană și ține să determine politica externă a monarchieĭ, maĭ ales în ceea ce privește relațiunile cu țĕrile din Orient. Ast-fel astădĭ politica orientală a monarchieĭ, în adevĕr, e condusă din «*Casină*». Și încă de mult se lucrează din «*Casină*» pentru

stabilirea uneĭ ințelegerĭ directe și trainice cu boierimea română, singura elită socială în Orient.

«Casina» face dar tot ceea ce-ĭ stă prin putință, ca Româniĭ să se înstrăineze de Viena și de Casa Domnitoare.

Daca vorba ar fi fost de un memoriŭ pornit din gândul de a arĕta, că Româniĭ sunt primejdioșĭ, agențiĭ d-luĭ Mocsonyi 'șĭ-ar fi dat silința, ca presentarea orĭ cel puțin publicarea memoriuluĭ să se facă cât maĭ curĕnd.

Era însă vorba de un act de lealitate fățā cu *Coroana* și față cu *Monarchia*, de o sĕrbătorească protestare contra infamelor calomniĭ, prin care susțiitoriĭ ideiĭ de stat național maghiar voiaŭ să-ĭ isoleze pe Românĭ, și de o puternică manifestare a legitimeĭ nemulțumirĭ, de care sunt cuprinșĭ Româniĭ din regatul ungar.

VIII. Intriga.

Angagiat odată în politica *Casineĭ Naționale* din Budapesta, d. dr. Alexandru Mocsonyi se simțea atât de isolat în mijlocul Românilor, încât nicĭ n'a maĭ făcut încercarea de a propaga pe față curentul, pe care-l representa.

S'a pus dar în legătură cu aceĭa dintre *fruntașiĭ* Românilor, pe care ĭĭ credea accesibilĭ pentru vederile sale orĭ nu destul de independențĭ, pentru-ca să se poată pune în potriva curentuluĭ representat de d-sa. Sunt funcționarĭ publicĭ, dignitarĭ bisericescĭ și oamenĭ alt-fel neatârnătorĭ de guvern, dar legațĭ prin fel de fel de interese fie de dignitariĭ bisericeștĭ, fie de familia Mocsonyi.

Aceștia aveaŭ să lucreze după însărcinările primite prin d. Mocsonyi, ca să determine clasa cultă română și să surprindă masele *inculte* cu fapte împlinite, pentru-ca să meargă apoĭ cum sunt duse.

Parola era dar înnăbușirea orĭ și căreĭ manifestărĭ pornite din simțimêntul comun al poporuluĭ și propagarea spirituluĭ de supunere necondiționată către *conducătorĭ*.

Intreaga putere publică le-a stat și le stă la disposițiune spre

acest scop. Preoții și învĕțătorii sunt loviți fără de crutare de către Archiereĭ, dacă manifestă veleități de independență. Tinerii, cărora li s'au acordat ajutoare din fondurile naționale, ca să-și urmeze studiile academice, sunt spionați unii prin alții și ori își perd ajutoarele, ori trebue, după terminarea studiilor, să părăseasca țara, dacă sunt «nedisciplinați». Băncile de credit întemeiate de Românĭ sunt amenințate de crise, dacă nu voiesc să pună polițele lor la dispositiunea *«solidarității»*.

In fața acesteĭ goane nemiloase un simțimênt trebuia să cuprindă pe oamenii de bună credință: *La o parte toți ceĭ ce prea greu s'ar simți loviți; să iasă înainte numaĭ aceia, cărora nu le pasă nicĭ de guvern, nicĭ de Archiereĭ, nicĭ de administratoriĭ fondurilor naționale, nicĭ de băncile de credit.*

Intemeetorii *«Tribuneĭ»* sunt oamenĭ cu independență materială, dintre care ceĭ maĭ mulțĭ oamenĭ fără de copiĭ. Ast-fel dintre dece membri aĭ comitetuluĭ de direcțiune numaĭ treĭ aveaŭ copiĭ, iar acestia sunt comercianțĭ cu stare frumoasă.

Altă notă caracteristică a situațiuniĭ este, că vre-o 30% din abonamentele *«Tribuneĭ»* erau făcute pe nume false, ca să nu se știe cine e adevĕratul abonent.

In acela-și timp mulțĭ dintre susțiitoriĭ sincerĭ aĭ causeĭ române nu înțelegeau rostul lupteĭ și țineau să se păstreze buna înțelegere cu ceĭ angagiațĭ în politica de solidaritate. E greu să te împacĭ cu gândul, că trebue să te lupțĭ contra acelora, pe care maĭ bucuros i-aĭ vedé în frunte. In deosebĭ Bănățeniĭ tot îșĭ maĭ făceau ilusiunea, că familia Mocsonyi nu se va înstrăina, cum atâte familiĭ române ajunse în rêndul celor marĭ s'au înstrăinat de neamul lor.

Astfel d-l dr. Alexandru Mocsonyi și-a creat fată cu Româniĭ o posițiune, pentru care monarchiĭ constituționalĭ puteau să-l pismuiască.

D-sa ședea în palatul sĕŭ și lua dispositiunĭ, ear agențiĭ sĕĭ executau pe rĕspunderea lor; și dacă lucrul ieșea bine, meritul era al generosuluĭ și înțeleptuluĭ inițiator, ear dacă el ieșea rĕu, vina era a celor însărcinațĭ cu executarea.

Trebuia dar, înainte de toate, să fie scos din această posițiune prea de tot comodă.

Cel ce nu riscă nimic nu are dreptul de a sta în calea celor ce se expun în fieşte-care ḑi şi rĕspund cu persoana lor pentru tot ceea ce ḑic orĭ fac.

In timpul conferenţeĭ din anul 1887 d. V. Babeş a făcut, ca din senin, propunerea, ca delegaţiĭ întrunițĭ să exprime printr'un vot încrederea partiduluĭ în d-l dr. Alexandru Mocsonyi.

Surprinşĭ, delegaţiĭ au rĕspuns prin aclamărĭ simpatice la această propunere şi au cerut punerea eĭ la ordinea ḑileĭ.

Atuncĭ eu, om venit de curând la Sibiiŭ, am luat cuvîntul, am constatat că d-l dr. Alexandru Mocsonyi n'a luat nicĭ o dată parte la întrunirile partiduluĭ şi am exprimat convingerea, că d-sa se va bucura de particulara încredere a fraţilor sĕĭ, *dacă numaĭ va veni în mijlocul lor, ca să lucreze, să lupte şi să se expună alăturea cu dênşiĭ.*

Atât a fost destul, pentru-ca propunerea făcută de d-l V Babeş să nu fie pusă la ordinea ḑileĭ.

D-l Mocsonyi e destul de inteligent, ca să înţeleagă acest avertisment; n'a voit înse să-l înţeleagă, fiind-că ţinea să nu se angageze, să nu se expună.

Şi totu-şĭ tocmaĭ atuncĭ d-sa urḑise planul uneĭ acţiunĭ, în urma căreia maĭ mulţĭ dintre Româniĭ, care se bucurau de încrederea cercurilor de la curtea împĕrătească, au fost compromişĭ şi disgraţiaţĭ, (*) ear Generalul Traian Doda a ajuns să fie tras în judecată.

De oare-ce, într'un articol publicat în coloanele «*Tribuneĭ*» stăruisem, ca Româniĭ să se pronunţe cu toată hotărîrea pentru ideile emise de Generalul Doda, mi s'a făcut şi mie proces de presă şi am fost condamnat.

In ajunul plecăriĭ mele la Vaţ, adecă din pragul temniţeĭ, i-am adresat dar d-luĭ Dr. Alexandru Mocsonyi o scrisoare, în care l'am rugat să nu maĭ stee în reservă, ci să se pună în legătură cu întemeetoriĭ «*Tribuneĭ*», care toţĭ sunt oamenĭ lealĭ, indepen-

(*) Intre aceştia erau Baronul Leonida Pop, adiotandul şi şeful de cancelarie al Impĕratuluĭ, Generaliĭ Guran şi Trapşa, d-l N. Dumba şi câţĭ-va dintre boieriĭ bucovinenĭ,—toţĭ *imperialĭ*. «*Casina*» era decĭ interesată, ca eĭ săfi e înlăturaţĭ,—şi 'i-sa şi făcut acest serviciu.

denţĭ şi de bună credinţă, toţĭ bunĭ şi statornicĭ tovarăşĭ de luptă, dar nu merg orbiş, ci ţin să fie convinşĭ. Am stăruit, prin urmare, să nu recurgă la mijlocirea d-luĭ V. Babeş, care e discreditat, ci să se pună în legătură directă, dacă doreşte în adevĕr să ajungă la înţelegere.

Refusul ar fi fost o mare lipsă de tact politic.

D-sa s'a pus dar în înţelegere directă cu d-niĭ Diamandi Manole şi Eugen Brote şi a intrat apoĭ în comitetul de direcţiune al «*Institutuluĭ Tipografic*» din Sibiiŭ*), dimpreună cu încă patru oamenĭ de încredere aĭ sĕĭ.

După întoarcerea mea la Sibiiŭ însă d-sa s'a retras, eară eŭ am luat hotărîrea de a mĕ expatria.

Nu se va fi îndoind, aşa cred, nimenĭ, că-mĭ voĭ fi dat seamă despre intenţiunile, cu care d-l dr. Alexandru Mocsonyi a intrat, şi despre motivele, care l'au determinat să iasă. Fiind însă vorba de lucrurĭ, care s'au petrecut într'un cerc restrîns şi maĭ mult orĭ maĭ puţin intim, trebue să mĕ mărginesc a constata lucrurĭ, care sunt ştiute într'un cerc maĭ larg.

In anul 1884, când s'a luat iniţiativa pentru infiinţarea «*Tribuneĭ*, amiciĭ meĭ *literarĭ* din Sibiiŭ s'au adresat la mine, ca să le spun părerile mele.

Eram încântat de întreprinderea, pe care voiau s'o facă. Nu-mĭ făceam, ce-ĭ drept, marĭ ilusiunĭ despre efectele eĭ *politice*; am desfăşurat însă cu multă căldură efectele, pe care ear ar trebui să le aibă, cât pentru *educaţiunea politică* a Românilor din regatul ungar şi pentru restabilirea *unităţiĭ noastre culturale*.

Urmarea a fost, că eĭ mi-aŭ reamintit un angagiament luat cu câţĭ-va anĭ maĭ nainte, când maĭ fusese vorba de înfiinţarea unuĭ organ de publicitate, şi m'au invitat să iau, dacă e sinceră însufleţirea mea, sarcina de a redacta diarul.

Mĕ aflam în posiţiunea, în care se afla d-l dr. Alexandru Mocsonyi la 1887, când am emis, în conferenţă principiul, că

(*) «*Institutul Tipografic*» e o societate pe acţiunĭ, care s'a constituit cu scopul de a tipări cu preţurĭ cât se poate de reduse cărţĭ româneştĭ, de a edita un diar român.quotidian, «*Tribuna*», de a înfiinţa în Sibiiŭ o librărie română, decĭ cu scopul de a face o întinsă propagandă culturală română.

acela, care ține să se bucure de încrederea Românilor, are să lucreze cu dênșii.

Prea îmĭ părea grea jertfa ce mi se cere.

Era vorba să ies din cercul oamenilor, care mĕ îmbrățișaseră peste vrednicia mea și pe care mĕ deprinsesem a-ĭ iubi, să curm lucrarea literară, pe care o urmasem timp de ḑece anĭ, să renunț la posițiunea, pe care mi-o creasem în centrul nostru cultural prin această lucrare, și să mĕ duc într'un cuib de vespĭ, să mĕ avênt în o lucrare mistuitoare și să iau, ca unul dintre ceĭ maĭ expușĭ, parte la o luptă grea, din care în deosebĭ eu nu puteam să câstig decât mulțumirea de a fi făcut ceea ce fac.

Intre amiciĭ meĭ, între bine-voitoriĭ meĭ nu era nicĭ unul, care mĕ sfătuia s'o fac aceasta; erau însă mulțĭ, care-șĭ dedeau toată silința de a mĕ opri aicĭ.

«Nu-țĭ este iertat, ḑiceau ceĭ maĭ mulțĭ, să-țĭ risipeștĭ puterile tinereților într'o lucrare grea și mistuitoare, care e zadarnică și are să te încurce în o mulțime de miseriĭ.

«D-ta, om cu relațiunile pe care le aĭ, — îmĭ ḑiceau ceĭ angagiațĭ în viața politică a Românieĭ, — nu eștĭ în drept să plecĭ de aicĭ, ca să ieĭ parte la luptele politice ale uneĭ țĕrĭ vecine.»

Eram profesor și membru în comitetul de direcțiune al «*Asilulu Elena Doamna*», și reposatul Carol Davila a mers cu stăruințele sale atât de departe, încât, pe patul de moarte, m'a făcut să iau angagiamentul, că nu voĭ părăsí «*Asilul*».

Am încercat dar tot ceea ce mintea mea a putut născocí, ca să mĕ desfac de amiciĭ meĭ din Sibiiŭ.

Era însă un lucru, pe care nu puteam să-l fac: nu puteam să le spun adevĕratele motive ale refusuluĭ meu. Prea ar fi fost crud, să le spun acestor oamenĭ, care erau gata să se avênte în o lungă și grea luptă, că eu nu pot să mĕ însoțesc cu dênșiĭ, fiind-că mĕ simt maĭ bine aicĭ.

Am plecat dar la Sibiiŭ, ca să mĕ desfac frumușel, fără de a curma relațiunile de bună prietenie.

N'am întimpinat nicĭ o greutate.

Intre amiciĭ meĭ erau oamenĭ, care în toate împregiurările judecă liniștit și clar și pe care nimenĭ nu poate să-ĭ înșele. Aceștia chiar de la început au înțeles adevĕratele motive ale greutăților,

pe care le făceam, și n'au maĭ stăruit să primesc sarcina, pe care tocmaĭ dênșiĭ mi-o oferiseră. Din contra, doĭ dintre dênșiĭ m'au însoțit la Brașov, ca să-mĭ stea și aicĭ într'ajutor.

Amiciĭ noștri din Brașov au admis apoi și eĭ, că e maĭ bine ca eu să nu viu la Sibiiŭ.

Un om înse a rĕsturnat cu o singură vorbă întreaga noastră argumentațiune.

«Aș! — a ḑis el în timpul meseĭ de adio, — ce-mĭ maĭ umblațĭ mie cu diplomațiĭ englezești! Parcă nu sunt om trăit în Țară! *Vĕ mișelițĭ cu toțiĭ după ce trecețĭ în Țară și nu maĭ vrețĭ să științĭ de noĭ, nu vĕ maĭ pasă de necasurile noastre.*»

Am rĕmas și m'am dat legat.

Ceea ce pentru mine au fost vorbele aceste, pentru d-l dr. Alexandru Mocsonyi a fost scrisoarea ce i-am adresat în ajunul plecăriĭ mele la Vaț.

Nu putea nicĭ d-sa să spună *adevĕratele motive* ale reserveĭ ce-șĭ impunea și era hotărît să nu se angagieze în luptele politice ale Românilor; în fața aceleĭ scrisorĭ a trebuit înse să-și schimbe hotărîrea.

Deosebirea era numaĭ, că eu am rĕmas și m'am dat legat, ear d l Mocsoyi a intrat, dar nu dându-se legat, ci *cu gândul de a lega pe alțiĭ.*

A eșit după-ce s'a convins, că nu poate să-ĭ lege.

Amiciĭ meĭ din Sibiiŭ, d-l dr. Alexandru Mocsonyi și eu eram de acord asupra unuĭ lucru: *Că stabilirea relațiunilor de bună înțelegere între Românĭ și Maghiari e un mare interes național românesc.*

Pe când înse amiciĭ meĭ din Sibiiŭ stăruie, ca lupta să se urmeze pentru stabilirea acestor relațiunĭ în **actualul stat ungar**, d-l dr. Alexandru Mocsonyi și eu porniam din convingerea, că în actualul stat ungar pacea între Românĭ și Maghiarĭ *nu e cu putință.*

Eu căutam putința acesteĭ împăcărĭ într'o **monarchie habsburgică unitară** și *organisată ca confederațiune de popoare,* ear d-l *dr. Alexandru Mocsonyi* o căuta într'un **regat ungar independent,** *care nu s'ar puté susține de cât făcêndu-le Românilor concesiunĭ.*

Incercărcile mele de a-ĭ determina pe amiciĭ meĭ să admită vederile mele aŭ fost zadarnice. Eĭ au admis înse, că aceste vederĭ sunt tradiționale și, prin urmare, împărtĕșite de massele marĭ ale poporuluĭ român. Eram decĭ de acord, ca în coloanele *Tribuneĭ* tendențele antidinastice, cultul luĭ Kossuth și propaganda făcută pentru independența Ungarieĭ să fie combătute fără de reservă și că în casul, când Maghiariĭ ar pune la ordinea ḑileĭ cestiunea îndependențeĭ, noĭ vom rĕmâné cu poporul și ne vom pronunța *pentru unitatea monarchieĭ.*

Resultatul acesteĭ înțelegerĭ a fost **punctul 2** din programul «*Tribuneĭ*».

In acela-șĭ timp nĭ-am reservat retragerea printr'un articol publicat în fruntea primuluĭ numĕr al »*Tribuneĭ*».

> «Impinșĭ în mod fatal spre desvoltare, — se ḑicea în acel articol, — și jigniţĭ la tot pasul în mersul lor, concetățeniĭ noștri românĭ stăruie, ca causa lor să fie susținută cu energie, cu violență chiar, și dacă stările de lucrurĭ nu se vor schimba, maĭ curênd orĭ maĭ târḑiu moderațiunea, pe care nu vom înceta nicĭ o dată a o recomanda, va fi luată drept **servilism**: nu a noastră va fi dar vina, dacă propagând spiritul de moderațiune, vom rĕmâné în cele din urmă isolațĭ și *ne vom retrage, lăsând terenul de luptă pentru ceĭ ce cred, că numaĭ prin violență se poate restabili echilibriul în viața publică a patrieĭ noastre.*»

După o lucrare de șase anĭ eu m'am retras, dar am ținut să nu mĕ pun în conflict cu aceia, care timp de șase anĭ mi-au fost tovarășĭ de luptă, n'am maĭ scris nimic pentru «*Tribuna*» și n'am maĭ publicat nimic fără de subscrierea numeluĭ meu.

Foștiĭ meĭ tovarășĭ de luptă tot maĭ persistă.

Consequent cu politica, pe care o representă în mijlocul Românilor, d-l Mocsonyi li-a pus doue condițiunĭ:

1. Ca Metropolitul Miron, Episcopul Mețianu și, în genere, agențiĭ guvernuluĭ din Budapesta să fie cruțațĭ în coloanele «*Tribuneĭ*».

2. Ca **punctul 2** din programul ḑiaruluĭ să fie suprimat, decĭ ca în coloanele «*Tribuneĭ*» să nu se maĭ cultive «*tradiționala*

alipire către tron» și să nu fie combătuți nici închinătorii lui Kossuth, nici iredentiștii, nici susțiitorii politicei de gravitare spre Rusia.

Aceste condițiuni n'au fost primite. A intrat cu toate aceste, fiind-că-și făcea ilusiunea, că încetul cu încetul noii sëi soți se vor abate de la politica lor.

Aceștia înse nu sunt oameni, care pot să fie trași pe sfoară.

Presentarea memoriului a fost amânată de pe un an pe altul, pentru-ca contra-manifestațiunea plănuită să fie din ce în ce mai imposibilă.

I s'a oferit d-lui dr. Alexandru Mocsonyi presidiul comitetului central și după ce d-sa n'a voit să primească această «*onoare*» membrii comitetului s'au învoit să călëtoriască cu toții la Budapesta și să țină câte-va ședințe în palatul Mocsonyieștilor, pentru-ca d-sa să aibă ocasiune de a-i convinge și îndupleca.

Conferența de la 1890 a fost convocată anume, pentru-ca lumea să se convingă, că Românii nu vor să se abată de la politica lor tradițională.

D-l V. Babeș, spre marea mirare a multora, a fost ales președinte al comitetului central, pentru-ca privirile tuturora să fie îndreptate asupra d-lui dr. Alexandru Mocsonyi, care stetea în dosul d-lui V. Babeș.

Vara aceasta d-l V. Babeș, grav compromis, a primit un vot de încredere, fiind-că așa era cererea precisă a d-lui dr. Alexandru Mocsonyi.

Oameni reci, chibzuiți și îndelung răbdători, oameni, care nu se agitéză, când sunt insultați, nu se vaetă, când sunt loviți, nu-și perd sărita, când sunt surprinși cu rea credință, oameni, mai presus de toate, cu vederi clare și cu mult bun simț practic, susțiitorii politicei tradiționale române încetul cu încetul l'au adus pe d-l dr. Alexandru Mocsonyi acolo, unde dintru început trebuia să fie, în posițiunea, în care nu-i rëmâne de cât una din două: ori să primească el însu-și respunderea pentru politica ce representă ori să se pronunțe pentru politica, pe care vrea s'o zădărnicească prin fel de fel de apucături pedișe.

D-sa n'a primit rëspunderea.

In conferența de la 1890 omul de afaceri al familiei Mo-

csonyi, d. V. Babaș el însuși a făcut *enunciațiunile*, prin care conferența respinge cu toată hotărîrea politică representată de d-l dr. Alexandru Mocsonyi.

Comitetul central n'a voit să asculte a doua parte a scrisorii, în care d-l dr. A. Mocsonyi își expune vederile.

D-l V. Babeș el însu-și a trebuit să retragă prin o declarațiune publică tot ceea ce pusese în circulațiune cu privire la politica representată de d-l dr. A. Mocsonyi.

D-l dr. Alexandru Mocsonyi, în sfîrșit, nu cutează să spună în a doua parte a scrisorii sale ce gândesce și ce vrea, ci se declară chiar mai mult ca leal și devotat supus al Majestății Sale Apostolice și denunță pe *alții* de scopuri, pe care nu le pot mărturisi.

Aceasta e intriga.

Preocuparea de căpetenie a susțiitorilor politicei tradiționale a fost să restabilească buna reputațiune a poporului român, și nimeni n'a contribuit mai mult ca d. dr. Alexandru Mocsonyi, pentru-ca lumea să se convingă, ca Românii din țerile Coroanei ungare nu sunt accesibili nici pentru politica croită din Budapesta, nici pentru ori și care alte aventuri politice și că sunt niște infami calomniatori aceia, care-i presentă pe Români drept un *element primejdios*.

Să mai facă acum, cine vrea, contra-manifestațiuni!

IX Politica Casinei.

E lucru invederat, că astădi, când Maghiarii fac fel de fel de opintiri spre a maghiarisa statul ungar, aliații firești ai Românilor sunt Germanii și Slavii din țerile Coroanei ungare. Câtă vreme aceștia țin la naționalitarea lor, Românii nu se luptă ei singuri pentru păstrarea caracterului poliglot al statului ungar.

Durere însă atât Slavii, cât și Germanii din țerile coaroanei ungare nu persecută pe renegați cu aceeeși neîndurare ca Românii, au perdut dar parte mare din clasa lor cultă și abia mai pot să susțină lupta cu oare-care consequență.

Vědênd aceasta Maghiarii aŭ devenit din di în di mai îndrăs-

neţĭ, maĭ inaccesibilĭ pentru pace şi maĭ violenţĭ faţă cu Românii, singuriĭ care nu se moaie, nu se daŭ îndĕrĕt, ci se fac din ḑi în ḑi maĭ stăruitorĭ.

Se impune dar de sine gândul, că în regatul ungar pacea nu este cu putinţă şi că Româniĭ trebue să-şi caute aliaţĭ peste Laita şi să lucreze pentru restabilirea unităţiĭ în organisaţiunea internă a monarchieĭ.

Maghiariĭ, care în regatul ungar nu stau de vorbă cu Româniĭ, fiind-că se pot răzema pe puterea întreagă a monarchieĭ, într'o monarhie unitar organisată ar căuta cu mult neastêmpĕr alianţa Românilor şi a Germanilor.

M'am pus dar,—fără-ca să iaŭ vre-un angagiament,—în legĕtură cu cercurile oposiţinnale din Viena şi cu cele din Praga, ca să vĕd, în ce fel de condiţiunĭ s'ar puté stabili o înţelegere pentru casul, când restabilirea unităţiĭ în organisaţiunea internă a monarchieĭ ar fi pusă în mod serios la ordinea ḑileĭ.

S'au stabilit basele unuĭ program comun care au şi fost admise în principiu de Cechĭ, de Rutenĭ din Galiţia, de Slovenĭ, de Croaţĭ, de Slovacĭ şi de Sêrbĭ şi a rĕmas, ca la timp oportun oameniĭ de încredere *autorisaţĭ* să se întrunească fie la Praga, fie la Viena în conferinţă comună pentru discutare şi definitiva lămurire a acestuĭ program. Au trecut vre'o şase anĭ de atuncĭ şi nimic nu s'a maĭ făcut, fiind-că situaţiunea generală era mereu încordată şi toţĭ ceĭ angagiaţĭ pentru această acţiune ţineau să nu i se creeze monarchieĭ greutăţĭ. Abia astă vară d-l Gregr şeful junilor Cechĭ, a făcut unuĭ corespondent german câte-va împărtĕşirĭ despre basele de înţelegere, şi abia de atuncĭ în coace se vorbeşte maĭ des despre punerea la cale a uneĭ acţiunĭ comune pentru restabilirea unităţiĭ în organisarea internă a monarchieĭ habsburgice.

In timpul exposiţiuniĭ din Praga câţĭ-va Braşovenĭ, care nu prea ştiu de ce e vorba în lumea aceasta, au avut lipsa de tact de a face, fără înţelegere luată de maĭ nainte, o excursiune ostentativă la Praga. Domniĭ dr. Urban Iarnik şi dr. L. Pic, amicĭ sincerĭ aĭ Românilor, le-au făcut o primire simpatică, dar alt-fel foarte reservată Căcĭ nu acum e timpul pentru asemenea manifestaţiunĭ.

D-l dr. Urban Iarnik a arĕtat într'o scrisoare publicată în

coloanele «*Tribunei*» câte-va din motivele reservei ce și-au impus cercurile din Praga față cu acei Români, ear «*Tribuna*» a arĕtat cuvintele, pentru care, în împregiurările actuale, orĭ-și-ce manifestațiune de felul acesta e apă mânată la moara Maghiarilor.

Maghiarii și-aŭ creat posițiunea actuală printr'un lung șir de uneltiri revoluționare și se susțin în ea creând fel de fel de greutăți și amenințând mereŭ Coroana și monarchia cu sguduiri interne. Trebue să fie foarte lipsit de bun simț politic omul, care nu înțelege, că Românii, amenințând și ei, servesc causa maghiară.

Când Maghiarii rump steagurile împĕrătești și le aruncă în noroiŭ, (*) când ei provoacă mereu conflicte cu armata împĕrătească (**) și insultă fără sfială pe unii dintre membrii casei Domnitoare, (***) sarcina firească a Românilor din regatul ungar e să *susțină ordinea*, pe care Maghiarii o amenință, și numai arĕtându-se destoinici de a împlini sarcina aceasta ei vor fi sprijiniți în silințele lor de desvoltare.

Visul de aur al Maghiarilor e o Ungarie *curat maghiară* și desfăcută de orĭ-și-ce legătură cu țerile de peste Laita, ceea ce numai în fața unei monarchii slabe e cu putință In mod fatal dar ei își daŭ silința să slăbiască monarchia prin împărechieri interne, s'o isoleze și să găsiască aliați contra ei.

Intreagă această lucrare e condusă din «*Casina Națională*» din Budapesta.

Ca să scape de greutățile, pe care le crea «*Casina*», cercurile din Viena s'au învoit, ca în ceea ce privește relațiunile monarchiei cu țerile din Orient interesele maghiare ele singure să fie hotărîtoare. Administrarea țerilor ocupate a fost încredințată d-luĭ Kállay, care în discursul sĕŭ rostit în academia maghiară atât de bine a precisat misiunea Maghiarilor în Orient. La Bucureștĭ, la Belgrad și la Sofia monarchia s'a representàt prin

(*) In septemvrie (22) 1889. la Monor și la Üllö, aproape de capitala Ungariei. Impĕratul indignat de această faptă, a cerut exemplara pedepsire a făptuitorilor, ceea ce nu s'a întâmplat. S'a cerut, din contra, darea în judecată a ministrului Fejerváry, care, interpelat, își exprimase și el indignațiunea.

(**) Cea din urmă afacerea Ugron-Uselak.

(***) Maĭ ales pe archiducele Albrecht.

diplomaţiĭ maghiarĭ, oamenĭ agreaţĭ de *«Casină»*. Li s'a lăsat apoĭ Maghiarilor putinţa de a-şĭ asigura prin expositiunea de la Budapesta, prin juncţiunĭ de căi ferate, prin combinaţiunĭ comerciale şi prin fel de alte născocirĭ aventuroase cea maĭ hotărîtoare înrîurire asupra ţĕrilor din Orient.

Greciĭ însă eĭ singurĭ s'au arătat întru cât-va accesibilĭ pentru prietenia maghiară.

In Bulgaria *«Casina»* a păţit o mare ruşine, ear în Sêrbia ea a compromis posiţiunea monarchieĭ.

Maĭ rĕmânea România.

Nu e treaba mea să arăt, ce a făcut şi ce face *« Casina Naţională»* din Budapesta, ca să stabilească legăturĭ directe între cercurile *conducătoare* maghiare şi cele române.

Magnaţiĭ şi boeriĭ *sunt chemaţĭ a se uní, ca să stèpâniască întregul Orient.*

Aceasta e idea conducătoare a *«Casineĭ.»*

Nu cercetez, dacă sunt orĭ nu şi în cercurile politice din România oamenĭ dispuşĭ a stăruí alăturea cu d-l dr. Alexandru Mocsonyi pentru o asemenea înfrăţire română-maghiară.

E îndiferent.

Chiar dacă sunt, eĭ vor trebuí să se convingă, că nimenĭ nù e în stare să-ĭ determine pe Românĭ a se uní cu Maghiariĭ, *pentru-ca împreună să stăpăniască pe alţiĭ.*

Intre Românĭ şi Maghiarĭ numaĭ o *alianţă defensivă* e cu putinţă.

Cât în deosebĭ pentru Româniĭ din ţĕrile Coroaneĭ ungare, eĭ nicĭ o dată nu se vor uní *cu Maghiariĭ* contra Austrieĭ orĭ contra vre-unuia din popoarele, care adĭ sufĕr alăturea cu dênşiĭ.

Ear România modernă s'a născut luptând pentru *libera desfăşurare a popoarelor din Orient* şi nu ea poate să-ĭ ajute pe Maghiari a apĕsa popoarele din regatul ungar.

Gloria cea mare a generaţiunilor, prin care s'a renăscut România, e că au ştiut să creeze statul român şi să-l consolideze fără-ca să jignească drepturile altora, ca centru de gravitaţiune pentru toate elementele liberale din Orient. Şi nu e preţ, pentru-care Româniĭ ar fi gata să renunţe la simpatiile popoarelor de peste Dunăre.

Pot deci să fie și în România, cum sunt peste Carpați, câți-va Români, care n'au simțimêntul vieții noastre naționale; ei vor păți-o înse tot cum a pățit-o și d-l dr. Alexandru Mocsonyi cu Românii din regatul ungar.

Ceea ce i-a făcut pe Români să graviteze în timpul celor din urmă dece ani spre apus și în deosobi spre Austria a fost temerea, că libera desvoltare a popoarelor din Orient e amenințată de Rusia, și credința, că Austria e interesată a ocrotí pe aceste popoare. Din clipa, în care s'ar simți că Austria nu mai poate ocrotí pe nimeni și că Maghiarii sunt sprijiniți în tendențele lor asupritoare, nimeni n'ar mai fi în stare să pună stavilă propagandei rusești.

Contra Maghiarilor Românii toți se luptă bucuros alăturea cu ori-și-cine: alăturea cu Maghiarii ei înse numai *pentru libertate* ar puté să se lupte.

Acela dar, care vrea în adevĕr înfrățirea română-maghiară, nu poate să pună cestiunea decât pe tărêm de apĕrare.

INCHEERE

Noi Românii nu suntem de ieri de alaltă-ieri în lumea aceasta: avem trecut; avem experiențe; stăm în căi de mult umblate.

Cinci sute de ani au trecut de când cu înfrângerea de pe câmpul Mierlei (1389) și de atunci Românii aŭ gravitat mereŭ spre apus, și mult sânge s'a vĕrsat din gândul, că popoarele apusene le vor sări într'ajutor celor de la rĕsărit.

Tot-d'a-una însă Maghiarii au stat cu aspirațiunile lor particulare între apus și rĕsărit.

La lupta de pe câmpul Mierlei Maghiarii n'au luat parte, fiind-că se certaŭ între dênșii și nu se puteau înțelege, dacă Carol de Durazzo, Maria de Anjou ori Sigismund de Luxemdurg are să ocupe tronul. Puțin le păsa lor de primejdia ce-i amenința și pe dênșii.

In lupta de la Nicopoli (1396) Voevodul Ardealului, Laczkovics, dă cel d'antĕiŭ semnul de retragere, fiind-că nu ține ca *Neamțul* urgisit să câștige victoria.

Câte-va decenii în urmă Palatinul Gara obține decapitarea luĭ Ladislau Corvin, feciorul luĭ Ioan Corvin (+1457), care susținuse cu atâta bărbăție și cu atât succes lupta contra Turcilor, — căcí prea era iubit Valahul.

Mateiŭ Corvin, (1458—1490), fratele luĭ Ladislau, cel maĭ mare dintre regiĭ Ungarieĭ, era contimporan cu Ștefan-cel-Mare (1457—1504) și cu Vlad-Vodă Țepeș. Pe când însă Domniĭ românĭ se rĕsboiaŭ cu Turciĭ, Mateiŭ Corvin se lupta cu magnațiĭ și cu veciniĭ sĕĭ apusenĭ.

Stefan-cel-Mare trimite soliĭ peste soliĭ la Papa, la Veneția și la alte puterĭ apusene (1472—1478). E încuragiat. I-se promit subvențiunĭ. I-se pune în perspectivă o energică acțiune din partea Ungarieĭ. Cu totul altele sunt însă preocupațiunile Maghiarilor: eĭ țin ca Domniĭ Românĭ să se declare vasalĭ aĭ Ungarieĭ, și Vlad-Vodă, alungat de Turcĭ din țară, caută adăpost în Ardeal şi e ținut timp de doĭ-spre-ḑece anĭ (1462—1474) în temnițele de la Buda, iar Stefan-cel-Mare trebue să apere la Baia neatîrnarea țěriĭ sale.

Cu toate aceste câțĭ-va anĭ în urmă regele Ungarieĭ îĭ face Senatuluĭ Venețian cele maĭ aspre imputărĭ, pentru-că republica s'a pus în legătură directă cu Ștefan-cel-Mare, vasalul Ungarieĭ, ba 'ĭ-a trimis chiar un sol și i-a promis subvențiunĭ. Căcĭ pentru Maghiarĭ lucrul de căpetenie nu era lupta contra Turcilor, ci ca Ștefan-cel-Mare să atirne de regele Ungarieĭ și numaĭ prin el să poată primi îmbărbătare și ajutor din apus. (*)

---

*) Intr'o ședință ținută în ḑiua de 27 Octomvrie 1477 Senatul Venețian (Deliberationi Senato Secreti Reg. 28. c. 125) ia hotărîrea de a-i da Regeluĭ Ungarieĭ următorul rĕspuns caracteristic:

«sempre noi strecta et efficacemente li recomandassemo dicto Valacho come valente inimico del Turcho, et come quello che era in grande pericolo, andandoli el Turco adosso cussi potente, come lui ando: E se lo recomandassemo al pontefice non fu gia cossa non devuta, e non ben honesta, et anche existimata per noi utile et necessaria al reame de Hungaria, essendo quello vassalo et membro de dicto reame. Et se li mandassemo nostro messo non fu per altro fiine, ne cum alto studio, se non per tenerlo in fede et devotione de la regia maesta et in favor de la cosse christiane dubitandosse o de la sua oppressione, et extinctione, o de partito suo cum el Turcho: Quanto al danaro da esserli dato, mai sua-

Ast-fel ajunge Stefan cel Mare să lase cu limbă de moarte, ca Moldovenii să nu se maĭ bizue pe apus și să intre la învoială cu Turcii.

După-ce Ludovic II. cade în lupta de la Mohács (1526), Ferdinand de Habsburg, moștenitorul luĭ legitim, continuă (1526-1562) lupta contra Turcilor. Maghiarii însă se dau în partea luĭ Ioan Zápolya, care se pune sub ocrotirea sultanuluĭ Suleiman.

De atuncĭ și până în ḑiua de astăḑĭ Maghiarii au urmat cu îndărătnicie lupta contra caseĭ de Austria și s'au unit rînd pe rînd cu toțĭ dușmanii Austrieĭ.

Cu Românii nu s'aŭ unit, fiind-că dênșii nu erau și nicĭ că puteaŭ să fie dușmanĭ aĭ Austrieĭ, pentru care eliberarea popoarelor din Orient era o cestiune de putere, ba chiar de conservare.

Tocmaĭ de aceea Maghiarii tot-d'auna și-au dat silința de a-ĭ ține pe Românĭ departe de Austria.

Petru Rareș (1527—1539 și 1541—1546), alungat de Turcĭ

---

dessemo li fosse data se non cum bona volunta de la maesta regia: La qual non volse che de i danari de la decima el ne partecipasse et cussi non participo.»

In românește: «totdeauna noĭ am recomandat cu stăruință și cu eficacitate pe numitul Valach ca pe un destoinic dușman al Turculuĭ și ca pe unul, care era în mare pericol, de oare-ce Turcul pornise asupra luĭ cu mare putere. Și dacă l'am recomandat pontificeluĭ, nu era lucru neiertat și neonest, ba era lucru socotit de noĭ util și necesar pentru regatul Ungarieĭ, fiind acela (Stefan-Vodă) vasalul și membrul numituluĭ regat. Și dacă 'ĭ-am trimis solul nostru, n'a fost cu alt scop, nicĭ cu alt gând, decât ca să-l ținem în credință și devoțiune cătră Majestatea Regală și favorabil causeĭ creștine, temêndu-ne să nu fie supus și nimicit orĭ să nu între la învoială cu Turcul. Cât pentru banii ce stăruiam să i se dee, n'am stăruit să i se dee altfel decât din buna voință a majestății regale, care n'a voit să i se facă parte din banii de ḑeciuală și astfel nicĭ că i s'a făcut.»

Venețienii trebuiaŭ decĭ să dee explicațiunĭ și să ceară iertare, fiind-că aŭ îndrăznit să îmbărbăteze pe un aprig luptător al creștinătății, — să-l îmbărbăteze numaĭ, de oare-ce ajutoare nu 'ĭ-aŭ dat, ci-și puseseră banii din ḑeciuală la disposițiunea regeluĭ Ungarieĭ, care, încurcat în alte daraverĭ, n'a maĭ ajuns să poarte rĕsboiŭ contra Turcilor.

Tot astfel astă-ḑĭ Maghiarii cer explicațiunĭ de la aceia, care îndrăznesc a-ĭ îmbărbăta pe Românĭ.

din țară, caută adăpost în Ardeal și se retrage într'unul din castelele, pe care tatăl sĕu le primise de la Mateiŭ Corvin. Partisanii luĭ Zápolya îl asediază, îl prind și-l trimit la Poartă.

Mihaiŭ Viteazul (1593—1601), ca să se poată înțelege cu Sigismund Báthory, se declară vasal al Voivoduluĭ ardelean. Maghiariĭ însă nu vor să se lupte alăturea cu Austria pentru eliberarea patrieĭ lor propriĭ; ast-fel Sigismund Báthory e nevoit să se retragă și să cedeze scaunul vĕruluĭ sĕŭ Andreiŭ, care, deși cardinal, era gata să se uniască cu Turciĭ contra Austrieĭ. Și la Selimbĕr, la Mirislăŭ, pe Teleajen și la Goroslăŭ Mihaiŭ contra Maghiarilor se luptă: moartea luĭ se trage de la Maghiariĭ, care nu puteau suferi, ca Romaniĭ să aibă legăturĭ directe cu apusul.

Așa ca 'n ḑiua morțiĭ luĭ Mihaiŭ Viteazul stau lucrurile și astă-ḑĭ.

Strîmtorațĭ acum despre meaḑă-noapte, cum atuncĭ erau strîmtorațĭ despre miaḑă-ḑi, Româniĭ și-au strîns rĕndurile, și-au adunat toate puterile viĭ și sunt gata să se uniască cu popoarele apusene și în prima linie cu Maghiariĭ, ca să susție pacea și libertatea de desvoltare în țĕrile din Orient.

Și astă-ḑĭ înse Maghiariĭ se pun la mijloc cu aspirațiunile lor particulare.

Pe când societatea europoană se frĕmêntă, ca să resolve marea cestiune a organisăriĭ popoarelor din Orient, Maghiariĭ îșĭ risipesc puterile și țin monarchia habsburgică în continuă agitațiune, ca să facă ceea ce nu e cu putință, profită de greutățile situațiuniĭ generale, ca să menție în statul ungar o stare de lucrurĭ nesuferită și primejdioasă, fac tot ceea ce le stă prin putință, ca nu cum-va Austria să câștige simpatiile și încrederea popoarelor din Orient și amenință mereu cu proclamarea independențeĭ ragatuluĭ ungar.

Ast-fel, când noĭ le întindem mâna, eĭ stăruie să ne înfrățim cu dînșiĭ contra Austrieĭ, contra celor-lalte popoare din regatul ungar și contra vecinilor noștri de peste Dunăre.

Se vor fi găsind fără îndoială și între Români oamenĭ, care se pot însufleți pentru o asemenea politică de aventurĭ îndrăsnețe, care timp îndelungat ar ținé Orientul în continuă frĕmêntare.

Noĭ înse, oàmeniĭ, care am ieșit din popor și trăim în nea-

mul nostru, nu plăsmuim idealurĭ, nu născocim scopurĭ, ci căutăm împlinirea dorințelor în adevĕr simțite de popor. Pentru noĭ isvorul a toată vrerea națională sunt inimile fraților noștri, care au să jertfească avutul și sângele lor: urmărim numaĭ scopurĭ, pentru-care eĭ pot să se însuflețească și să intre cu inima întreagă și cu toată puterea lor în luptă.

Și nu știm ce vor fi voind fiiĭ și nepoțiĭ nostri: . știm înse că astă-ḑĭ Româniĭ nu se pot însufleți pentru idea unuĭ regat curat-maghiar și desfăcut de monarchia habsburgică și că Româniĭ aḑĭ în viață sunt gata să-șĭ apere vatra și existența națională cu acea-șĭ îndĕrĕtnicie, cu care le-au apărat timp de atâte veacurĭ; în luptă agresivă înse eĭ n'au intrat ,nicĭ o dată și n'ar intra nicĭ astăḑĭ decât cu inima îndoită.

Și face-vom tot ceea ce omenește se poate, ca nimenĭ să nu-ĭ angagieze fără de voia lor: n'are nicĭ statul ungar destulă putere, ca să ne siluiască, nicĭ aristocrația maghiară destule bogățiĭ, ca să ne cumpere pe toțĭ și să ne despartă de frațiĭ noștri. Nu e nimenĭ atât de sus pus, ca să nu fie combătut de noĭ cu toată hotărîrea, dacă se presentă în fața Românilor alăturea cu Maghiariĭ insolențĭ. Căcĭ prima datorie cetățenească e inima deschisă, sinceritatea atât în jos, cât și în sus.

Dumneḑeu el singur știe cele viitoare.

Se poate, că și de astă-dată vor rĕmâné zadarnice silințele Românilor de a ajunge la înțelegere cu Maghiariĭ. Se poate, că nicĭ astă-dată Austria și, în genere Apusul nu se va îmbărbata, ca să pună frêu volniciei maghiare. Se poate, că și de astă-dată nu le va rĕmâné Românilor decât să intre la învoială cu aceia, care se vor fi dovedit maĭ puternicĭ.

Una fie, alta fie, Româniĭ eĭ înși-șĭ nu se vor părăsí uniĭ pe alțiĭ, nu se vor lupta între dênșiĭ: acesta e marele resultat al lucrăriĭ culturale sevîrșite în timpul celor din urmă o sută de anĭ.

N'au Româniĭ din monarchia habsburgică pretențiunea de a determina politica externă a imperiuluĭ și orĭ-și-care ar fi hotărîrile cabinetuluĭ din Viena, eĭ țin să fie, cum totdeauna au fost, cetățenĭ lealí și supușĭ credincioșĭ aĭ *Impĕratuluĭ*.[1] Eĭ înse se înspăimêntă de gândul, că într'un viitor rĕsboiŭ li s'ar putea cere

să se lupte contra fraților lor din România. O viuă și sinceră bucurie i-a cuprins dar, când relățiunile de reciprocă încredere s'au stabilit între cabinetul din Viena și cel din București.

Au trecut înse ani de dile la-mijloc, și tocmai în timpul acestor ani Românii din regatul ungar au fost prigoniți cu deosebită neîndurare.

Din di în di dar tot mai stăruitor li se pune oamenilor noștri politici întrebarea, dacă le este ori nu iertat să se angagieze într'o alianță, pentru care Românii astă-di nu se pot însufleți.

Ce miserabilă afară din seamĕn ar fi situațiunea Românilor, dacă mâne ar isbucni rĕsboiul, de care atât de mult ne temem cu toții!?

România ar fi pusă în fața alternativei: ori te unești cu dușmanii Austriei și atunci pui la cale o rĕscoală de a lungul hotarelor orientale ale regatului ungar; ori te unești cu Austria și iai nesuferitul angagiament de a menține ordinea în Ardeal.

Și una, și alta Românii numai cu inima îndoită ar pute să o facă; și una, și alta i-ar desbina și-ar face să stea ca popor nemernic în fața unei mari situațiuni.

Unindu-se Românii cu dușmanii Austriei, se naște o învederată slăbire pentru Austria, pentru întreita alianță, pentru Maghiari, dar și pentru Români.

Unindu-se însă cu Austria, *dacă Românii din regatul ungar* sunt împăcați, întreaga situațiune se schimbă, puterea Austriei crește, desbinările dispar și Românii devin un factor hotărîtor.

Tocmai asta e însĕ ceea ce nu vor Maghiarii.

E însă în interesul nostru, e în interesul lor, e în interesul popoarelor din Orient, e un mare interes european, ca noi, orși ce cale am apuca, să fim uniți și tari și plini de bărbătească însuflețire.

Dacă dar Maghiarii își dau silința de a propaga în mijlocul nostru curente, care ne înstrăinează unii de alții și ne desbină, noi trebue să fim bărbați și să-i alungăm de la noi pe ispititori.

Dacă dênșii fac toate opintirile, ca să ne isoleze și să ne denunțe, trebue să fim neobosiți și îndrăzneți întru a-i denunța și isola pe dênșii, să căutăm pretutindenea dușmanii, pe care

și i-au făcut, să le facem dușmanĭ, unde nu au încă, să născocim tot ceea ce mintea omenească poate urdi, ca să-ĭ vedem ajunșĭ în strîmtorare.

Mândri, presumpțioșĭ, insolențĭ și volnicĭ sunt Maghiariĭ numaĭ atuncĭ, când se cred în largul lor: strîmtorațĭ o dată, eĭ se fac domolĭ și cu minte. Nu o dată, la vreme de strîmtorare, eĭ căutat-au prietenia română : n'au decât să maĭ fie strîmtorațĭ, pentru-ca să se bucure din nou, că acolo, unde stau Româniĭ, nu sunt alțĭ oamenĭ.

Causa Românilor din regatul ungar nu este numaĭ națională română: e causa tuturor popoarelor din regatul ungar, causa monarchieĭ habsburgice, causa păciĭ generale și libereĭ desvoltări a Orientuluĭ.

N'au Româniĭ de cât să susție fără de ură și cu bărbătească cumpătare causa aceasta, pentru-ca să câștige simpatiile generale și încrederea acelora, de care Maghiariĭ ar voi să-ĭ despartă.